

Έκθεση παρακολούθησης της κοινωνίας
των πολιτών σχετικά με την εφαρμογή της εθνικής
στρατηγικής για την ένταξη των Ρομά στην Κύπρο

Αξιολόγηση της προόδου που έχει διεξαχθεί σε βασικούς τομείς πολιτικής

Η έκθεση ετοιμάστηκε από τους
Χρύσω Πελεκανή & Λοΐζο Συμεού
Νοέμβριος 2018

Έκθεση παρακολούθησης της κοινωνίας
των πολιτών σχετικά με την εφαρμογή της εθνικής
στρατηγικής για την ένταξη των Ρομά στην Κύπρο

Αξιολόγηση της προόδου που έχει διεξαχθεί σε βασικούς τομείς πολιτικής

Η έκθεση ετοιμάστηκε από τους
Χρύσω Πελεκανή & Λοΐζο Συμεού
Νοέμβριος 2018

Η έκθεση έχει συνταχθεί από τους εμπειρογνώμονες Δρα Χρύσω Πελεκανή και καθηγητή Λοΐζο Συμεού. Η έκθεση εκπονήθηκε στο πλαίσιο του πιλοτικού προγράμματος Roma Civil Monitor «Δημιουργίας αναπτυξιακού δυναμικού της κοινωνίας των πολιτών των Ρομά και ενίσχυσης της συμμετοχής τους στην παρακολούθηση των εθνικών στρατηγικών ένταξης των Ρομά». Το πιλοτικό πρόγραμμα πραγματοποιείται για την Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Γενική Διεύθυνση Δικαιοσύνης και Προστασίας των Καταναλωτών. Το πρόγραμμα συντονίζει το Κέντρο Πολιτικών Σπουδών του Central European University (CEU CPS), σε συνεργασία με το European Roma Grassroots Organisations Network (ERGO Network), το Ευρωπαϊκό Κέντρο για τα Δικαιώματα των Ρομά (ERRC), το Fundació Secretariado Gitano (FSG) και το Ταμείο Εκπαίδευσης των Ρομά (REF) και υλοποιείται με περίπου 90 μη κυβερνητικές οργανώσεις και εμπειρογνώμονες πέραν των 27 κρατών-μελών.

Παρά το γεγονός ότι το πιλοτικό πρόγραμμα Roma Civil Monitor, στου οποίου συντάχθηκε η έκθεση, συντονίζεται από το CEU, η έκθεση αντιπροσωπεύει τα ευρήματα των συγγραφέων και δεν εκφράζουν απαραίτητα τις απόψεις του CEU. Το CEU δεν μπορεί να θεωρηθεί υπεύθυνο για οποιαδήποτε χρήση των πληροφοριών που μπορεί να γίνει που περιέχονται σε αυτήν.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ	5
ΠΕΡΙΛΗΨΗ	6
ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ	9
Βελτίωση της πρόσβασης στην αγορά εργασίας και της αποτελεσματικότητας των υπηρεσιών απασχόλησης	9
Καταπολέμηση των διακρίσεων στην απασχόληση και τον αντιτσιγγανισμό στον χώρο εργασίας.....	10
Αντιμετώπιση εμποδίων και αντικινήτρων στην απασχόληση.....	10
ΣΤΕΓΑΣΗ ΚΑΙ ΒΑΣΙΚΕΣ ΔΗΜΟΣΙΕΣ ΥΠΗΡΕΣΙΕΣ	12
Αντιμετώπιση των αναγκών των Ρομά στον χωροταξικό σχεδιασμό και την πρόσβαση στις βασικές παροχές.....	12
Βελτίωση της πρόσβασης σε ασφαλή και οικονομικά προσιτή στέγαση	13
Αποτελεσματικότητα των παροχών στέγασης και της κοινωνικής πρόνοιας για πρόσβαση και διατήρηση της στέγασης.	14
Καταπολέμηση των διακρίσεων του στεγαστικού διαχωρισμού και άλλων μορφών αντιτσιγγανισμού στη στέγαση	14
ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΩΝ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΓΙΑ ΤΗΝ ΥΓΕΙΑ ΤΩΝ ΡΟΜΑ	16
Εξασφάλιση ισότιμης πρόσβασης στις δημόσιες υπηρεσίες υγειονομικής περίθαλψης.....	16
Καταπολέμηση των διακρίσεων και του αντιτσιγγανισμού στην υγειονομική περίθαλψη ..	17
Αντιμετώπιση των αναγκών των πιο ευάλωτων ομάδων μεταξύ των οποίων και οι Ρομά .	17
ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ	18
Βελτίωση της πρόσβασης στην ποιοτική προσχολική εκπαίδευση και φροντίδα	18
Βελτίωση της ποιότητας της εκπαίδευσης μέχρι το τέλος της υποχρεωτικής σχολικής φοίτησης	18
Στήριξη της δευτεροβάθμιας και τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, ιδίως για επαγγέλματα με υψηλή ζήτηση στην αγορά εργασίας	21
Καταπολέμηση των διακρίσεων, του διαχωρισμού και άλλων μορφών αντιτσιγγανισμού στην εκπαίδευση.....	22
ΕΙΣΗΓΗΣΕΙΣ	24
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	26

ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ

ΑΗΚ	Αρχή Ηλεκτρισμού Κύπρου
ΓεΣΥ	Γενικό Σύστημα Υγείας
CYPROM	Σύλλογος Ρομά Κύπρου
ΔΡΑ.Σ.Ε	Δράσεις Κοινωνικής και Σχολικής Ένταξης
ΔΥΑ	Δημόσια Υπηρεσία Απασχόλησης
ΕΕ	Ευρωπαϊκή Επιτροπή
ΕΕΕ	Ελάχιστο Εγγυημένο Εισόδημα
ΕΕΡΜ	Ευρωπαϊκή Επιτροπή κατά του Ρατσισμού και της Μισαλλοδοξίας
ΖΕΠ	Ζώνες Εκπαιδευτικής Προτεραιότητας
INSETRom	Ενδοϋπηρεσιακή Κατάρτιση για την Ένταξη των Ρομά
IY & ΥΔΥ	Ιατρικές Υπηρεσίες και Υπηρεσίες Δημόσιας Υγείας
ΚΔ	Κυπριακή Δημοκρατία
ΜΚΟ	Μη Κυβερνητική Οργάνωση
NRIS	Εθνική Στρατηγική Ένταξης για την Κύπρο
PEER	Συμμετοχή, Εμπειρίες και Ενδυνάμωση Νέων Ρομά
SEAS4ALL	Επιτυχείς Εκπαιδευτικές Δράσεις για Όλους
SEDRIN	Σχολική Εκπαίδευση για την Ένταξη των Ρομά
ΣΤΕΕΚ	Σύστημα Τεχνικής και Επαγγελματικής Εκπαίδευσης και Κατάρτισης
ΣΥΛ	Συμβούλιο Υδατοπρομήθειας Λεμεσού/Λάρνακας/Λευκωσίας
T/K	Τουρκοκύπριοι
ΥΠΠΑΝ	Υπουργείο Παιδείας, Πολιτισμού, Αθλητισμού και Νεολαίας
ΥΕ	Υπουργείο Εσωτερικών
ΥΚΕ	Υπηρεσίες Κοινωνικής Ευημερίας
ΥΕΠΚΑ	Υπουργείο Εργασίας, Πρόνοιας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων
Υ.Υ	Υπουργείο Υγείας

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Το 2012, η Κυπριακή Δημοκρατία (ΚΔ) υπέβαλε στην Ευρωπαϊκή Επιτροπή, μέσω των Υπηρεσιών Κοινωνικής Ευημερίας (ΥΚΕ) τα εθνικά μέτρα πολιτικής για την κοινωνική ένταξη των Κύπριων Ρομά. Τα μέτρα αυτά αποτελούν μέρος των γενικών πολιτικών και στοχεύουν σε όλες τις ευάλωτες ομάδες του πληθυσμού. Τα μόνα στοχευμένα μέτρα πολιτικής ειδικά για τους Κύπριους Ρομά αφορούσαν τη στέγαση και την εκπαίδευση, που εγκρίθηκαν το 2012.

Εντούτοις, τα βασικά μέτρα που απευθύνονται σε όλες τις ευάλωτες ομάδες, συμπεριλαμβανομένων των Κύπριων Ρομά, δεν φαίνεται να επιλύουν τα καθημερινά προβλήματα και δυσκολίες των Ρομά έχοντας ως στόχο την ομαλότερη ένταξή τους στην ευρύτερη κοινωνία. Η αναποτελεσματικότητα του επίσημου συστήματος δημιουργεί ένα φαύλο κύκλο που προκαλεί κακές συνθήκες διαβίωσης. Έτσι, οι Κύπριοι Ρομά εξακολουθούν να αντιμετωπίζουν κοινωνικό αποκλεισμό, υψηλή ανεργία, κακές συνθήκες διαβίωσης/στέγασης και κακή υγεία και υγιεινή.

Η παρούσα έκθεση εξετάζει τις πολιτικές και τις δράσεις της ΚΔ όσον αφορά τους Ρομά και κατά πόσο αντανakλούν στα εμπόδια που αντιμετωπίζουν οι Κύπριοι Ρομά στους τέσσερις βασικούς τομείς: απασχόληση, στέγαση, βασικές δημόσιες υπηρεσίες, υγεία και εκπαίδευση.

Απασχόληση

Ένα σοβαρό πρόβλημα που αντιμετωπίζουν οι Κύπριοι Ρομά είναι η ανεργία, η οποία σχετίζεται με το χαμηλό επίπεδο γνώσης της ελληνικής γλώσσας, το χαμηλό μορφωτικό επίπεδο και τα αντικίνητρα αποδοχής απασχόλησης (όπως οι μεγάλες αποστάσεις με θέσεις εργασίας ή κοινωνικά εισοδήματα). Οι νεαροί Ρομά εργάζονται κυρίως κατά τη διάρκεια των καλοκαιρινών περιόδων σε προγράμματα ανακύκλωσης που προσφέρονται από διάφορους Δήμους (π.χ. Δήμος Λεμεσού), καθώς επίσης ως κομμωτές, μηχανικοί και οικοδόμοι.

Επί του παρόντος, δεν υπάρχουν συγκεκριμένες πολιτικές και δράσεις για την ένταξη των Ρομά σε θέσεις εργασίας. Τα μέτρα που εφαρμόζονται στοχεύουν σε όλες τις κοινωνικά ευάλωτες ομάδες και σε όλους τους άνεργους Κύπριους. Τέτοια βασικά μέτρα περιλαμβάνουν την πρόσφατη εργοδότηση συμβούλων εργασίας σε όλα τα τοπικά επαρχιακά γραφεία εργασίας (το μέτρο είναι προσωρινό). Φαίνεται, επίσης, ότι παρόλο που οι δημόσιες υπηρεσίες απασχόλησης παρέχουν κάποια στήριξη και βοήθεια, συμπεριλαμβανομένων των προγραμμάτων επαγγελματικού προσανατολισμού, συμβουλευτικής και κατάρτισης, οι Κύπριοι Ρομά δεν συμμετέχουν σε αυτά τα προγράμματα, είτε επειδή δεν ενημερώνονται για τα προγράμματα αυτά είτε επειδή δεν επιθυμούν να συμμετέχουν σε εκπαιδευτικά προγράμματα.

Στέγαση και βασικές δημόσιες υπηρεσίες

Οι Κύπριοι Ρομά εξακολουθούν να αντιμετωπίζουν μεγάλες δυσκολίες στη στέγαση. Μερικοί από αυτούς ζουν στα παλιά τουρκοκυπριακά σπίτια, ενώ άλλοι σε προκατασκευασμένα σπίτια σε ειδικά διαμορφωμένους οικισμούς σε αγροτικές και απομονωμένες περιοχές.

Πρόσφατα, η ΚΔ θέσπισε συγκεκριμένη στρατηγική που αποσκοπεί σε μια συνεχιζόμενη επισκευή των τουρκοκυπριακών περιουσιών (στις οποίες διαμένουν και Ρομά) που βρίσκονται σε κακές συνθήκες και χρειάζονται ουσιαστικές επισκευές. Ωστόσο, η εφαρμογή του προγράμματος φαίνεται προβληματική λόγω του μεγάλου διοικητικού φόρτου ή του αργού του ρυθμού. Επιπρόσθετα, υπήρξαν δύο προγράμματα κατασκευής νέων προκατασκευασμένων οικισμών για τους Ρομά, τα οποία ενίσχυσαν τον ήδη υφιστάμενο οικιστικό διαχωρισμό τους.

Επιπτώσεις των πολιτικών υγειονομικής περίθαλψης στους Ρομά

Δεν υπάρχουν συγκεκριμένες σχετικές πολιτικές και δράσεις για τους Κύπριους Ρομά, αλλά σε ορισμένα σχολεία, παρέχεται μετάφραση στα τουρκικά για τη διευκόλυνση της

επικοινωνίας μεταξύ εκπαιδευτικών, μαθητών και γονέων. Επίσης υπάρχει μετάφραση για να διευκολυνθεί ο εμβολιασμός των παιδιών.

Κατά τη διάρκεια της επιτόπιας έρευνας που είχε διεξαχθεί για την εκπόνηση της παρούσας έκθεσης σε περιοχές όπου κατοικούν Κύπριοι Ρομά, οι ερωτηθέντες εξέφρασαν δυσαρέσκεια για τις συνθήκες διαβίωσής τους και την πρόσβασή τους σε βασικές παροχές, όπως το νερό και ο ηλεκτρισμός (ιδιαίτερα οι Κύπριοι Ρομά που ζουν σε προκατασκευασμένες κατοικίες), όπως επίσης και για θέματα υγιεινής και την κατάσταση υγείας τους.

Εκπαίδευση

Παρά την προβληματική κατάσταση εκπαίδευσης των Ρομά στην Κύπρο και ως συνέπεια της μείωσης της εγκατάλειψης του σχολείου, υπάρχει τελευταία μια θετική τάση για αύξηση του ποσοστού εγγραφής των Ρομά στο επίπεδο της προσχολικής και της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης. Παρά τις προσπάθειες που καταβάλλονται, η ολοκλήρωση της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης από τους Ρομά παραμένει πολύ χαμηλή (και στην πανεπιστημιακή εκπαίδευση πρακτικά κανείς).

Τα σχολεία με μεγαλύτερο αριθμό παιδιών Ρομά συμμετέχουν στο πρόγραμμα ΔΡΑ.Σ.Ε (Δράσεις Σχολικής και Κοινωνικής Ένταξης), ένα πρόγραμμα που στηρίζεται από το Υπουργείο Παιδείας, Πολιτισμού, Αθλητισμού και Νεολαίας (ΥΠΠΑΝ) και θεωρείται μια παρέμβαση υψηλής προστιθέμενης αξίας, καθώς χρησιμοποιεί πόρους από τις πολιτικές συνοχής για στήριξη της εκπαίδευσης. Από το σχολικό έτος 2017-2018, το πρόγραμμα υλοποιείται σε 96 σχολεία και καλύπτει περίπου το 14,5% του μαθητικού πληθυσμού. Στο πρόγραμμα ΔΡΑ.Σ.Ε, εργοδοτούνται επιπλέον εκπαιδευτικοί, οι οποίοι προσφέρουν υποστηρικτικό έργο στους μαθητές.

Επίσης, ορισμένες οικογένειες Ρομά, μετά από τη συμβουλή των διευθυντών, αφήνουν τα παιδιά τους στο ολόημερο σχολείο. Έτσι, με αυτό τον τρόπο τα παιδιά των Ρομά έχουν την ευκαιρία να τρώνε το μεσημεριανό τους και να κάνουν την κατ' οίκον εργασία τους στο σχολείο.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Οι Ρομά έφτασαν στην Κύπρο τον 14ο αιώνα. Δεν είναι γνωστός όμως ο ακριβής αριθμός τους. Το Συμβούλιο της Ευρώπης υπολογίζει ότι ο αριθμός των Ρομά που ζουν στην ΚΔ είναι περίπου 1.250, δηλαδή το 0,11% του πληθυσμού (στοιχεία από το 2012). Παρόλα αυτά, η Εθνική Στρατηγική Ένταξης για την Κύπρο (NRIS) εκτιμά ότι στις περιοχές που ελέγχονται από την ΚΔ διαβιούν περίπου 650-700 Κύπριοι Ρομά¹. Επιπλέον, στην Κύπρο ζουν και άλλοι Ρομά από άλλες χώρες (κυρίως από την Ανατολική Ευρώπη), αλλά ο αριθμός τους δεν είναι επίσημα γνωστός.

Σε αντίθεση με τις άλλες μειονοτικές κοινότητες της Κύπρου (Μαρωνίτες, Λατίνοι και Αρμένιοι), οι Κύπριοι Ρομά, με βάση το σύνταγμα του 1960, δεν αναγνωρίζονται ως θρησκευτική μειονοτική ομάδα, αλλά θεωρούνται μέλη της Τουρκοκυπριακής κοινότητας. Οι περισσότεροι Κύπριοι Ρομά προσδιορίζουν τον εαυτό τους ως Κουρπέτες και τη γλώσσα τους ως Κουρπέτσια/Κουρπέτικα. Οι Μάντηδες, που ήταν Έλληνες Ορθόδοξοι, ήταν λιγότεροι σε αριθμό και φαίνεται ότι σήμερα έχουν αφομοιωθεί από την Ελληνοκυπριακή κοινότητα.²

Ως Κύπριοι πολίτες, οι Κύπριοι Ρομά μπορούν, τουλάχιστον θεωρητικά, να επωφεληθούν από όλες τις δημόσιες υπηρεσίες, όπως το καθολικό σύστημα υγείας, το σύστημα κοινωνικής προστασίας, την εκπαίδευση ή τις δημόσιες υπηρεσίες απασχόλησης. Ωστόσο, στην πραγματικότητα, η πρόσβαση των Ρομά στις δημόσιες υπηρεσίες και ο αντίκτυπός τους στην ένταξή τους στην ευρύτερη κοινωνία, παραμένει ελάχιστη. Σύμφωνα και με την προηγούμενη έκθεση για τους Κύπριους Ρομά, υπάρχουν διάφοροι λόγοι που συμβαίνει αυτό, όπως η συνεχής φτώχεια, ο διαχωρισμός, οι διακρίσεις και οι προκαταλήψεις κατά των Ρομά.³

Η παρούσα έκθεση επικεντρώνεται στις δημόσιες πολιτικές της χώρας και συγκεκριμένα στους τομείς της απασχόλησης, της στέγασης, της υγειονομικής περίθαλψης και της εκπαίδευσης, καθώς και στην επίδρασή τους στην ένταξη των Κύπριων Ρομά. Η Έκθεση εκπονήθηκε στη βάση ανάλυσης αρκετών πηγών πληροφοριών, οι οποίες συμπεριλαμβάνουν νομικά σχέδια, εκθέσεις, δηλώσεις που εκπόνησε τα τελευταία χρόνια η κοινωνία των πολιτών, σχετικές δημοσιευμένες μελέτες, εφημερίδες, προηγούμενες επίσημες εκθέσεις και δημοσιευμένες περιπτωσιακές μελέτες. Επιπλέον, διεξήχθησαν συνεντεύξεις με δημόσιες αρχές, φορείς παροχής υπηρεσιών και εκπροσώπους των Κύπριων Ρομά (μέλη του συλλόγου CYPROM). Επιπλέον, η Έκθεση λαμβάνει υπόψη την προσωπική εμπειρία των συγγραφέων κατά την επικοινωνία τους με τους Ρομά στους οικισμούς στους οποίους διαμένουν.

¹ Policy Measures of Cyprus for the Social Inclusion of Roma, 06 Ιουνίου 2017, https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/roma_cyprus_strategy_en.pdf (Ανακτήθηκε στις 21 Ιανουαρίου 2019)

² Ο.π.

³ Pelekani, C. & Symeou, L. (2018), Civil society monitoring report on implementation of the national Roma integration strategies in Cyprus; Focusing on structural and horizontal preconditions for successful implementation of the strategy. European Commission, DG Justice and Consumers.

ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ

Βελτίωση της πρόσβασης στην αγορά εργασίας και της αποτελεσματικότητας των υπηρεσιών απασχόλησης

Η πλειοψηφία των Κύπριων Ρομά βρίσκεται κάτω από το όριο της φτώχειας. Η ανεργία των Ρομά παραμένει ένα από τα πιο φλέγοντα θέματα, η οποία σχετίζεται με το χαμηλό επίπεδο γνώσης της ελληνικής γλώσσας (κυρίως στην περίπτωση της παλαιότερης γενιάς), το χαμηλό μορφωτικό επίπεδο και τα αντικίνητρα για εργασία (όπως οι μεγάλες αποστάσεις από θέσεις απασχόλησης ή τα κοινωνικά εισοδήματα). Σε μεγάλο βαθμό, το εισόδημά τους προέρχεται από τις κοινωνικές παροχές.

Η Δημόσια Υπηρεσία Απασχόλησης (ΔΥΑ) του Τμήματος Εργασίας⁴ προσφέρει στους αιτούντες εργασία (μεταξύ άλλων και Ρομά) βοήθεια για εξεύρεση εργασίας, μέσω υπηρεσιών εγγραφής και τοποθέτησης, καθώς και μέσω επαγγελματικού προσανατολισμού, παροχής συμβουλών και συμβουλές εισδοχής σε διάφορα εκπαιδευτικά προγράμματα.⁵

Επίσης, η πολιτική καθορίζει την προώθηση γλωσσικών προγραμμάτων για τους Κύπριους Ρομά, συμπεριλαμβανομένων ενηλίκων που δεν μιλούν ελληνικά, ως προϋπόθεση για την ανάπτυξη επαγγελματικών δεξιοτήτων. Τα μαθήματα γλωσσών που παρέχονται σε πολυδύναμα, πολυπολιτισμικά κέντρα διευθύνονται από τους δήμους Λεμεσού και Λευκωσίας.

Το πρόβλημα της γνώσης της ελληνικής γλώσσας, αφορά κυρίως την μεγαλύτερη γενιά. Σύμφωνα με τις επιτόπιες παρατηρήσεις και συνεντεύξεις μας με ορισμένους Κύπριους Ρομά, οι νέοι Ρομά εργάζονται ως κομμωτές, μηχανικοί αυτοκινήτων, οικοδόμοι και πρόσφατα ως διανομείς. Παρά το γεγονός ότι αυτές οι θέσεις εργασίας μπορεί να προσφέρουν διαφορετικά εισοδήματα και διαφορετικές συνθήκες εργασίας, κάποιες απαιτούν διαφορετική εκπαίδευση και δεξιότητες και είναι χαμηλόμισθες στις τοπικές αγορές εργασίας, γεγονός που υποδεικνύει την τυπική τοποθέτηση των Ρομά στην αγορά εργασίας. Πέρα από τα μαθήματα γλωσσών, δεν υπάρχουν άλλα ειδικά μέτρα για την προώθηση της απασχόλησης των Ρομά και την πρόσβασή τους στην αγορά εργασίας.

Παρά το γεγονός ότι οι δημόσιες υπηρεσίες απασχόλησης παρέχουν βοήθεια, συμπεριλαμβανομένων των προγραμμάτων επαγγελματικού προσανατολισμού, συμβουλευτικής και κατάρτισης, οι Κύπριοι Ρομά δεν φαίνεται να επωφελούνται από τα συστήματα αυτά, είτε επειδή δεν είναι καλά ενημερωμένοι είτε δεν τους ενδιαφέρει να συμμετέχουν σε αυτά τα ειδικά προγράμματα, πιθανώς επειδή δεν είναι πεπεισμένοι ότι τέτοια προγράμματα είναι χρήσιμα. Ένας από τους ερωτηθέντες είπε τα εξής:

«Δεν νομίζω ότι αυτά τα προγράμματα θα με βοηθήσουν να βελτιώσω τις γνώσεις μου. Επίσης, έχω και οικογένεια, και μου είναι δύσκολο να απουσιάζω καθημερινά, τόσες πολλές ώρες μακριά από την οικογένειά μου. Πρέπει να βρω μια δουλειά τώρα, επειδή έχω το ενοίκιο του σπιτιού και άλλα έξοδα. Η προτεραιότητά μου είναι η οικογένειά μου.» (Συνεντευξιαζόμενος 3).

⁴ Υπάρχει επίσης το ηλεκτρονικό σύστημα του Τμήματος Εργασίας, του Υπουργείου Εργασίας, Πρόνοιας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων που παρέχει υπηρεσίες σε άτομα που αναζητούν εργασία και εργοδότες που είναι εγγεγραμμένοι ή μη στις Υπηρεσίες Εργασίας. "Οι Κύπριοι και Ευρωπαίοι πολίτες που διαμένουν στην Κύπρο έχουν πρόσβαση στις κενές θέσεις εργασίας που δημοσιεύονται σε αυτή την ιστοσελίδα, καθώς και άτομα άλλων εθνικοτήτων που διαμένουν νόμιμα στην Κύπρο και έχουν δικαίωμα ελεύθερης πρόσβασης στην Κυπριακή Αγορά Εργασίας", Διαθέσιμο στον δικτυακό τόπο: <https://www.pescps.dl.mlsi.gov.cy/CPSWeb/f001w.jsp> (Ανακτήθηκε στις 9 Νοεμβρίου 2018)

⁵ Μέτρα πολιτικής της Κύπρου για την κοινωνική ένταξη των Ρομά, Διαθέσιμο στον δικτυακό τόπο: https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/roma_cyprus_strategy_en.pdf (Ανακτήθηκε στις 9 Νοεμβρίου 2018)

Επίσης, δεν γνωρίζουν τον τρόπο που γίνονται αυτές οι εκπαιδεύσεις. Θεωρούν ότι θα είναι σαν το σχολείο με κανόνες και ειδικές συνθήκες. Μέσω των συνεντεύξεων διαπιστώθηκε πόσο σημαντικό είναι για τους υπαλλήλους να διαχέουν πληροφορίες με πιο αποτελεσματικό τρόπο, προκειμένου να καταστούν τα προγράμματα πιο ελκυστικά για τους Ρομά και να αυξήσουν τη συμμετοχή τους.

Πολύ πρόσφατα έχει υλοποιηθεί μια σημαντική δράση από τον Δήμο Λεμεσού στην οποία συμμετείχαν και νέοι Ρομά, παρόλο που δεν απευθυνόταν μόνο στους Ρομά. Ο Δήμος Λεμεσού συμμετέχει επί του παρόντος στο έργο «Αύξηση της συμμετοχής των πολιτών στις διαδικασίες ανακύκλωσης μέσω της εφαρμογής συστημάτων αποζημίωσης», «Benefit As You Save – BAS» στο INTERREG - BalkanMed (2014-2020). 5-10 νέοι Ρομά, κυρίως αγόρια, απασχολούνται στο πρόγραμμα κατά την καλοκαιρινή περίοδο (περίοδος εργασίας Δεκεμβρίου 2017-2019). Ορισμένοι Ρομά κατά τη διάρκεια της συνέντευξης ανέφεραν ότι θα τους ενδιέφερε να συνέχιζαν αυτού του είδους εργασίας και να εργοδοτούνται με πλήρη απασχόληση.

Καταπολέμηση των διακρίσεων στην απασχόληση και τον αντιτσιγγανισμό στον χώρο εργασίας

Ο αντιτσιγγανισμός αφορά τον τρόπο με τον οποίο η κοινότητα των μη Ρομά και η κοινωνία στο σύνολό της συνδέονται με την κοινότητα των Ρομά⁶. Οι Κύπριοι Ρομά φαίνεται να είναι «αόρατοι» στην ΚΔ⁷. Οι περισσότεροι Ελληνοκύπριοι δεν γνωρίζουν την ύπαρξη των Κύπριων Ρομά στην ΚΔ ή μπορεί να γνωρίζουν ελάχιστα για αυτούς. Επιπλέον, συνεχίζουν να τρέφουν βαθιά προκατάληψη κατά των Ρομά (π.χ. ότι είναι βρώμικοι, τα παιδιά τους δεν πάνε σχολείο, δημιουργούν συνεχώς προβλήματα, κλέβουν, κ.λ.π.) (Συνεντευξιαζόμενος 1).

Παρά τα μέτρα που έλαβε η ΚΔ για τους Ρομά (ειδικά στην εκπαίδευση), οι Ρομά εξακολουθούν να αντιμετωπίζουν προκατάληψη και ιδιαίτερες δυσκολίες σε διάφορους τομείς, ιδίως στην απασχόληση, λόγω του ότι οι Ρομά θεωρούνται Τουρκοκύπριοι ορισμένοι εργοδότες προτιμούν να εργοδοτούν Ελληνοκύπριους ή άλλους άλλων εθνοτήτων εκτός από Τούρκους (Συνεντευξιαζόμενος 3). Η Κύπρος φαίνεται να αντιμετωπίζει κατά κανόνα διακρίσεις στον χώρο εργασίας και φαίνεται ότι η ΚΔ δεν μπορεί να αναλάβει καμία ενέργεια σχετικά με αυτό (Συνεντευξιαζόμενος 2).

Αντιμετώπιση εμποδίων και αντικινήτρων στην απασχόληση

Μερικοί ενήλικες Κύπριοι Ρομά κατά τη διάρκεια της συνέντευξής τους ομολόγησαν ότι δεν μπορούν να εργαστούν επειδή λαμβάνουν το Ελάχιστο Εγγυημένο Εισόδημα (ΕΕΕ). Το ΕΕΕ ορίζεται στα 480 ευρώ, προσαυξημένο κατά 240 ευρώ εάν ο/η σύζυγος του δικαιούχου δεν εργάζεται. Επιπλέον, για κάθε παιδί ηλικίας άνω των 14 ετών το νοικοκυριό λαμβάνει άλλα 240 ευρώ, ενώ για ένα παιδί κάτω των 14 ετών παρέχονται 144 ευρώ⁹. Από την άλλη πλευρά, ο ελάχιστος μηνιαίος μισθός κατά την πρόσληψη στη ΚΔ είναι σήμερα 870 ευρώ¹⁰, ενώ για τους μισθωτούς, που έχουν συμπληρώσει περίοδο εργασίας έξι μηνών στον ίδιο εργοδότη, 924 ευρώ. Δεν είναι όλοι οι Κύπριοι Ρομά ενημερωμένοι ότι μπορούν να

⁶ Mirrors - Manual on combating antigypsyism through human rights education. Διαθέσιμο στον δικτυακό τόπο: <https://rm.coe.int/1680494094> (Ανακτήθηκε στις 9 Νοεμβρίου 2018)

⁷ ECRl Έκθεση για την Κύπρο 2016, σ. 21.

⁸ Trimikliniotis, N. (2012). Discrimination on the ground of religion belief-Cyprus report. Utrecht: Human European Consultancy, σ. 8.

⁹ Ιωακείμ, Σ., €480 το ελάχιστο εγγυημένο εισόδημα. Οι δικαιούχοι, τα κριτήρια και άλλες πρόνοιες, 19/06/2014, Διαθέσιμο στον δικτυακό τόπο: <https://www.ant1.com.cy/news/oikonomia/article/83789/480-to-elaxisto-eggyhmeno-eisodhma-oi-di/> (Ανακτήθηκε στις 10 Μαΐου 2019).

¹⁰ Τμήμα Εργασιακών Σχέσεων, Διαθέσιμο στον δικτυακό τόπο : <http://www.mlsi.gov.cy/mlsi/dlr/dlr.nsf/All/F039CE17CA09933AC2257A9300246936> (Ανακτήθηκε στις 24 Ιανουαρίου 2019)

εργαστούν και ότι εάν το ποσό του μισθού τους είναι μικρότερο από το ΕΕΕ που λαμβάνουν, θα λαμβάνουν τη διαφορά μεταξύ του πραγματικού εισοδήματος από την εργασία και του ΕΕΕ. Άλλοι δεν αποδέχονται να εγγραφούν σε αυτό το πρόγραμμα εργασίας, δεδομένου ότι προτιμούν να μην εργάζονται και να λαμβάνουν το πλήρες ποσό του ΕΕΕ.

Όσον αφορά την άτυπη απασχόληση, φαίνεται ότι οι άνδρες, οι νέοι, οι άνεργοι, οι αυτοαπασχολούμενοι και οι κάτοικοι της υπαίθρου έχουν περισσότερες πιθανότητες από άλλες κοινωνικές ομάδες να ασκούν άτυπη αυτοαπασχόληση¹¹. Όπως επεσήμανε ένας από τους εκπροσώπους των Κυπρίων Ρομά, προτιμά να εργάζεται κάπου ανεπίσημα, έτσι ώστε να μην πληρώνει φόρο και να είναι πιο ευέλικτος στον εργασιακό του χώρο. Η ευελιξία στην εργασία φαίνεται να αποτελεί σημαντικό παράγοντα για τους Κύπριους Ρομά, ιδιαίτερα σε γυναίκες Ρομά που πρέπει να συνδυάσουν την εργασία και την οικογένεια.

«Προτιμώ μια πιο ευέλικτη δουλειά και να λαμβάνω μετρητά, με αυτόν τον τρόπο μπορώ να πληρώνω όλους τους οφειλότες μου.» (Συνεντευξιαζόμενος 4)

Όσο για τους νέους Ρομά, κάποιοι ζουν με τους γονείς τους και ζουν με τα χρήματα των γονιών τους, άλλοι δανείζονται και κάποιοι άλλοι εργάζονται περιστασιακά. Από την άλλη, οι γυναίκες Ρομά, δεν τελείωσαν το δημοτικό σχολείο και αρκετές από αυτές είναι αναλφάβητες. Επιπλέον, μεταξύ των Κυπρίων Ρομά, εξακολουθεί να υπάρχει η άποψη ότι η θέση της γυναίκας είναι στο σπίτι και ότι ο «αφέντης» του σπιτιού είναι ο άντρας. «Ο άντρας είναι υπεύθυνος για την φροντίδα και τροφή της οικογένειάς του», τόνισε ο Συνεντευξιαζόμενος 4. Ένα άλλο ζήτημα που αφορά τις γυναίκες Ρομά είναι ότι πρέπει να μένουν σπίτι και να φροντίζουν τα παιδιά τους. Γι' αυτό το λόγο δεν έχουν κανέναν να αφήσουν τα παιδιά τους καθημερινά, έτσι ώστε να πάνε να επιμορφωθούν.

Οι Κύπριοι Ρομά, όπως και άλλοι Κύπριοι πολίτες, μπορούν να εγγράψουν το παιδί τους σε δημόσια νηπιαγωγεία από την ηλικία των 3 ετών. Παρόλο που έχουν αυτή την ευκαιρία, δεν νιώθουν σιγουριά και προτιμούν να προσέχουν οι ίδιοι τα παιδιά τους αντί να τα εγγράψουν στο νηπιαγωγείο από τα 3 τους και όταν φτάσουν την ηλικία των 5, που είναι υποχρεωτική η φοίτηση τότε να τα εγγράψουν (Συνεντευξιαζόμενος 3). Λίγοι είναι αυτοί που εγγράφουν τα παιδιά τους απευθείας στο δημοτικό σχολείο (Συνεντευξιαζόμενος 3), παρακάμπτοντας έτσι ένα έτος υποχρεωτικής εκπαίδευσης, χωρίς να αντιμετωπίζουν νομικά θέματα.

¹¹ Policy Brief on Informal Entrepreneurship. Entrepreneurial Activities in Europe, Διαθέσιμο στον δικτυακό τόπο: https://www.oecd.org/cfe/leed/Policy%20Brief%20on%20Informal%20Entrepreneurship_%20Entrepreneurial%20Activities%20in%20Europe.pdf (Ανακτήθηκε στις 20 Ιανουαρίου 2019)

ΣΤΕΓΑΣΗ ΚΑΙ ΒΑΣΙΚΕΣ ΔΗΜΟΣΙΕΣ ΥΠΗΡΕΣΙΕΣ

Αντιμετώπιση των αναγκών των Ρομά στον χωροταξικό σχεδιασμό και την πρόσβαση στις βασικές παροχές

Η πλειοψηφία των Κύπριων Ρομά κατοικεί στην περιοχή του Αγίου Αντωνίου στη Λεμεσό στα τουρκοκυπριακά σπίτια, και στην Πάφο στα χωριά Μακούντα, Σταυροκόννου και Πόλη Χρυσοχούς. Πολύ λίγοι Κύπριοι Ρομά ζουν σε άλλες ελεγχόμενες από την Κυπριακή Δημοκρατία περιοχές και έχουν ενσωματωθεί με την ελληνοκυπριακή κοινότητα. Ορισμένα σπίτια εξακολουθούν να στερούνται βασικών αναγκών (ειδικά στην περιοχή των Πολεμιδιών στη Λεμεσό), όπως η παροχή ηλεκτρικού ρεύματος και νερού καθώς και η βασική υγιεινή. Επιπλέον, πολλοί Κύπριοι Ρομά έχουν έλλειψη επαρκούς χώρου και τα παιδιά συχνά μοιράζονται το ίδιο δωμάτιο με τους γονείς τους ή σε αρκετές περιπτώσεις μένουν όλα τα παιδιά (αγόρια και κορίτσια διαφορετικών ηλικιών) στο ίδιο δωμάτιο.

Οι περισσότεροι Κύπριοι Ρομά που ζουν στο κέντρο των πόλεων έχουν πρόσβαση σε ηλεκτρικό ρεύμα. Αντίθετα, οι Ρομά που ζουν σε οικισμούς δεν έχουν όλοι ρεύμα¹² και μερικές φορές "δανείζονται" από τους γείτονες και τους συγγενείς τους. Σε ορισμένες περιπτώσεις, η ηλεκτροδότηση του οικισμού επιτυγχάνεται μέσω γεννητριών.¹³

Το σύστημα αποχέτευσης και η διαχείριση λημμάτων υπάρχουν στους οικισμούς και είναι σε μεγάλο βαθμό ικανοποιητικές. Παρόλα αυτά, η παρατήρηση των συγγραφέων κατά τη διάρκεια της επιτόπιας έρευνάς τους στην περιοχή των Πολεμιδιών έδειξε ότι υπάρχουν κάδοι στα περιχώρα της περιοχής για συλλογή αποβλήτων, αλλά αυτοί δεν είναι επαρκείς. Η συλλογή των απορριμμάτων πραγματοποιείται από τις δημοτικές υπηρεσίες. Όσον αφορά την καθαριότητα και υγιεινή στους οικισμούς και ιδιαίτερα στον οικισμό των Πολεμιδιών, δεν είναι καθόλου ικανοποιητική.

Ως προς την παροχή νερού και ηλεκτρικής ενέργειας, οι Κύπριοι Ρομά που διαμένουν χρόνια στις ελεύθερες περιοχές της ΚΔ σε τουρκοκυπριακά σπίτια ή στα προκατασκευασμένα σπίτια λαμβάνουν άδεια κατοικίας από το Υπουργείο Εσωτερικών (ΥΕ) και τροφοδοτούνται με νερό και ηλεκτρισμό. Σε μερικά προκατασκευασμένα σπίτια δεν υπάρχει παροχή νερού, είτε επειδή δεν έχει εκδοθεί άδεια από το ΥΕ για να ζήσουν εκεί είτε επειδή οι προηγούμενοι Ρομά δεν πλήρωσαν τους λογαριασμούς, με αποτέλεσμα η Αρχή Ηλεκτρισμού Κύπρου (ΑΗΚ) και το Συμβούλιο Υδατοπρομήθειας (ΣΥΛ) να μην τους δίνουν πρόσβαση σε ηλεκτρικό ρεύμα και νερό εάν δεν πληρώσουν τους προηγούμενους λογαριασμούς. Όμως, λόγω του ότι οι λογαριασμοί είναι πολύ υψηλοί επειδή οι προηγούμενοι Κύπριοι Ρομά που κατοικούσαν εκεί δεν πλήρωναν τις υποχρεώσεις τους, τώρα αυτοί που μένουν σε αυτά τα σπίτια δεν είναι σε θέση να πληρώσουν τα χρέη των προηγούμενων! Έτσι, ζουν χωρίς ηλεκτρισμό και νερό. Φαίνεται ότι για την επίλυση αυτού του προβλήματος, οι Κύπριοι Ρομά που ζουν στους οικισμούς, ειδικά στα Πολεμίδια, "νοικιάζουν" από τους γείτονες/συγγενείς τους.

Άλλα προβλήματα που σχετίζονται με το νερό περιλαμβάνουν υπερβολικούς λογαριασμούς και απλήρωτους λογαριασμούς, με αποτέλεσμα τη διακοπή της παροχής νερού. Η διακοπή του νερού σε ένα νοικοκυριό σημαίνει ταυτόχρονα στέρηση νερού σε περισσότερες κατοικίες που τροφοδοτούνται με την ίδια παροχή¹⁴.

Αυτοί που διαμένουν σε τουρκοκυπριακά σπίτια, τα οποία είναι υπό τον έλεγχο του ΥΕ και συγκεκριμένα της Υπηρεσίας Διαχείρισης Τουρκοκυπριακών Περιουσιών¹⁵, όταν έρθει ο

¹² Οι ερευνητές/συγγραφείς έχουν κάνει επιτόπια έρευνα στους οικισμούς όπου διαμένουν Κύπριοι Ρομά και έχουν μιλήσει προσωπικά μαζί τους στις 8.11.2018.

¹³ Συνέντευξη με Κύπριους Ρομά στις 8 Νοεμβρίου 2018.

¹⁴ Οι συγγραφείς έχουν κάνει επιτόπια έρευνα/παρατήρηση στον οικισμό στα Πολεμίδια και έχουν μιλήσει με Ρομά στις 8 Νοεμβρίου 2018.

¹⁵ Υπηρεσία Διαχείρισης Τουρκοκυπριακών Περιουσιών, Διαθέσιμο στον δικτυακό τόπο: http://www.moi.gov.cy/moi/tcp/tcp.nsf/home_en/home_en?openform (Ανακτήθηκε στις 20 Ιανουαρίου 2019)

ιδιοκτήτης του σπιτιού και ζητήσει να επιστρέψει πίσω, τότε είναι υπόχρεος αυτός που διαμένει να πληρώνει κάθε μήνα στην ΚΔ ένα μικρό ποσό για ενοίκιο. Το ενοίκιο αυξήθηκε το 2017 ως μέρος ενός σχεδίου του Υπουργείου Εσωτερικών για την τροποποίηση παρωχημένων διαδικασιών και την εισαγωγή δικαιότερης κατανομής των τουρκοκυπριακών περιουσιών στους δικαιούχους¹⁶.

Προκειμένου να βελτιωθούν οι συνθήκες στέγασης των Κυπρίων Ρομά και η ένταξή τους στις κοινότητες στις οποίες διαμένουν, καθώς και στην ευρύτερη κοινωνία, τα σχέδια στέγασης όλων των Κυπρίων Ρομά έχουν συνταχθεί από το κράτος και έχουν εγκριθεί με σχετικές αποφάσεις του Υπουργικού Συμβουλίου.¹⁷ Το σχέδιο ήταν να στεγάσουν τους Κύπριους Ρομά στις τουρκοκυπριακές ιδιοκτησίες. Το 2005, το κόστος επισκευής 20 τουρκοκυπριακών σπιτιών ήταν £80.000.¹⁸ Επίσης, λόγω του ότι τα τουρκοκυπριακά σπίτια δεν ήταν αρκετά για να στεγάσουν όλους τους Κύπριους Ρομά, το ΥΕ προχώρησε στη δημιουργία ενός μικρού οικισμού, με 16 προκατασκευασμένες κατοικίες στην περιοχή Πολεμιδιών. Το κόστος της ανέγερσης αυτού του οικισμού έφτασε τις £320.675. Στην Πάφο, η πλειοψηφία των Κυπρίων Ρομά ζει στις κοινότητες Μακούντας, Σταυροκόνου και Πόλη Χρυσοχούς. Το ΥΕ έχει επιδιορθώσει και βελτιώσει τις υφιστάμενες τουρκοκυπριακές κατοικίες. Επιπλέον, 20 οικογένειες Κύπριων Ρομά εγκαταστάθηκαν σε 20 προκατασκευασμένες μονάδες, με όλες τις ανέσεις και εγκαταστάσεις (συνεχής παροχή πόσιμο νερού, ηλεκτρικές και τηλεφωνικές εγκαταστάσεις, αποχετεύσεις κ.λ.π.) στη Μακούντα. Άλλες 3 οικογένειες Κύπριων Ρομά κατοικούν σε 3 παρόμοιες μονάδες στην Πόλη Χρυσοχούς. Η ανέγερση αυτού του οικισμού, το 2003, καθώς και η επισκευή τριών τουρκοκυπριακών οικιστικών μονάδων ανήλθε σε £270.000. Επίσης, το 2004 ξόδεψαν £80.000 για την επισκευή 10 τουρκοκυπριακών κατοικιών.

Πρόσφατα, ορισμένα σπίτια των Κύπριων Ρομά εγκρίθηκαν για επισκευή και επρόκειτο να επισκευαστούν σύντομα (Συνεντευξιαζόμενος 5). Ωστόσο, όλοι οι Κύπριοι Ρομά δεν λαμβάνουν απάντηση στα σχετικά αιτήματά τους και ως εκ τούτου προκύπτουν διάφορα προβλήματα με τους υπεύθυνους λειτουργούς (Συνεντευξιαζόμενος 3)¹⁹. Το ΥΕ έχει επισκευάσει 20 τουρκοκυπριακά σπίτια²⁰ στη Λεμεσό και 25 τουρκοκυπριακά σπίτια στην Πάφο²¹.

Βελτίωση της πρόσβασης σε ασφαλή και οικονομικά προσιτή στέγαση

Κατά τη διάρκεια των συνεντεύξεών μας με Κύπριους Ρομά, ενημερωθήκαμε ότι ορισμένοι από αυτούς ενοικιάζουν ή θέλουν να ενοικιάσουν ένα σπίτι κοντά στο σπίτι των γονέων τους, επειδή θέλουν να αισθάνονται ασφαλείς. Φαίνεται ότι προτιμούν να είναι κοντά στους γονείς τους για να τους φροντίζουν τα παιδιά και να παίρνουν τα παιδιά από το σχολείο (Συνεντευξιαζόμενος 5). Ορισμένες οικογένειες, ιδιαίτερα νεαροί Ρομά, υπέβαλαν αίτηση στην Υπηρεσία Διαχείρισης Τουρκοκυπριακών Περιουσιών για παροχή σπιτιού, και

¹⁶ Psyllides, G., Cyprus Mail, 23 Αυγούστου, 2017, Διαθέσιμο στον δικτυακό τόπο: <https://cyprus-mail.com/2017/08/23/probe-turkish-cypriot-property-fraud/>. (Ανακτήθηκε στις 20 Ιανουαρίου 2019).

¹⁷ ECRI, <https://rm.coe.int/government-comments-on-the-third-report-on-cyprus-greek-translation-16808b5640> (Ανακτήθηκε στις 9 Νοεμβρίου 2018).

¹⁸ Ό.π.

¹⁹ Συνέντευξη με Κύπριους Ρομά στις 6.11.2018.

²⁰ Μετά την τουρκική εισβολή του 1974, ιδιοκτησίες που εγκαταλείφθηκαν από τους Τουρκοκύπριους στο νότιο μέρος του νησιού, τέθηκαν υπό την προστασία του Υπουργείου Εσωτερικών ή των Υπηρεσιών Διαχείρισης Τουρκοκυπριακών Περιουσιών. Psyllides, G., Cyprus Mail, Διαθέσιμο στον δικτυακό τόπο: <https://cyprus-mail.com/2017/08/23/probe-turkish-cypriot-property-fraud/>, 23 Αυγούστου, 2017 (Ανακτήθηκε στις 20 Ιανουαρίου 2019).

²¹ European Commission, Roma Integration in Cyprus, Funding, strategy, facts and figures and contact details for national Roma contact points in Cyprus, Διαθέσιμο στον δικτυακό τόπο: https://ec.europa.eu/info/policies/justice-and-fundamental-rights/combating-discrimination/roma-and-eu/roma-integration-eu-country/roma-integration-cyprus_en (Ανακτήθηκε στις 9 Νοεμβρίου 2018).

αναμένουν απάντησή τους εδώ και πολύ καιρό (Συνεντευξιαζόμενος 3)²². Κάποιοι άλλοι Κύπριοι Ρομά που ζουν στη Λεμεσό προσπάθησαν να νοικιάσουν σπίτι (είτε με τη βοήθεια μεταφραστή είτε με τη βοήθεια του κοινωνικού λειτουργού του Δικοινοτικού Πολυδύναμου Κέντρου στη Λεμεσό), αλλά οι τιμές ήταν πολύ υψηλές, γεγονός που τους εμποδίζει να προβούν σε τέτοια ενέργεια. Ως εκ τούτου, εξακολουθούν να ζουν με τους γονείς τους ή με συγγενείς.

Επιπλέον, με βάση τις συνεντεύξεις μας με εκπροσώπους Κυπρίων Ρομά, μερικά σπίτια δεν είναι κατάλληλα για μερικές οικογένειες Ρομά, γιατί είναι πολύ μικρά για να στεγάσουν μια πολυάριθμη οικογένεια (Συνεντευξιαζόμενος 4)²³. Αυτό καθιστά την κατάσταση για τις οικογένειες Ρομά πολύ δύσκολη. Υπάρχουν οικογένειες με 6 ή 7 μέλη οι οποίες διαμένουν σε 2 υπνοδωμάτια (Συνεντευξιαζόμενος 3). Στις περισσότερες περιπτώσεις, τα σπίτια δεν είναι κατάλληλα για το μέγεθος της οικογένειας που ζει σε κάθε σπίτι.

Ένα άλλο θέμα που απασχολεί τους Κύπριους Ρομά είναι ο μη τακτικός έλεγχος των συνθηκών σπιτιού από τους αρμόδιους λειτουργούς της Υπηρεσίας Διαχείρισης Τουρκοκυπριακών Περιουσιών και ιδιαίτερα των σπιτιών στην περιοχή Πολεμιδιών στη Λεμεσό. Θα ήταν σημαντικό να υπήρχε πιο τακτικός έλεγχος έτσι ώστε να κρατούν αρχεία σχετικά με την κατάσταση των σπιτιών και τις ανάγκες των Κύπριων Ρομά.

Παρόλο που έχουν παραχωρηθεί άδειες χρήσης τουρκοκυπριακών κατοικιών και των προκατασκευασμένων σπιτιών, σε οικογένειες Ρομά που ζουν στην ΚΔ, υπάρχουν ορισμένες οικογένειες που δεν τους έχει παραχωρηθεί άδεια και δεν κατάφεραν επίσης να βρουν κάποιο σπίτι για ενοικίαση και γι' αυτό και παραμένουν σε συγγενείς. Προκειμένου να τους παραχωρηθεί άδεια χρήσης τουρκοκυπριακής κατοικίας, θα πρέπει να υποβάλουν στις τοπικές αρχές όλα τα απαραίτητα πιστοποιητικά και να πληρούν όλα τα κριτήρια. Επίσης, οι οικογένειες αυτές θα πρέπει να βρίσκονται στις ελεύθερες περιοχές της ΚΔ τα τελευταία 5 χρόνια.

Αποτελεσματικότητα των παροχών στέγασης και της κοινωνικής πρόνοιας για πρόσβαση και διατήρηση της στέγασης.

Πολύ λίγες είναι οι οικογένειες Ρομά που ενοικιάζουν σπίτια, και συνήθως όχι πολύ μακριά από την τοπική γειτονιά όπου διαμένουν οι περισσότεροι Ρομά, επειδή το ενοίκιο σε άλλες περιοχές είναι πολύ υψηλό. Αξίζει να σημειωθεί ότι, μέρος του ενοικίου καλύπτεται από τις Υπηρεσίες Κοινωνικής Ευημερίας (Συνεντευξιαζόμενος 3)²⁴.

Εάν το ενοίκιο που πληρώνει ο δικαιούχος είναι μικρότερο από το ποσό που υπολογίζεται βάσει του ΕΕΕ, τότε καταβάλλεται το πραγματικό ποσό του ενοικίου. Εάν το ενοίκιο που πληρώνει ο δικαιούχος είναι μεγαλύτερο από το ποσό που καταβλήθηκε βάσει του ΕΕΕ, τότε καταβάλλεται το ποσό που υπολογίζεται βάσει του ΕΕΕ. Το ποσό που αντιστοιχεί στο ενοίκιο καταβάλλεται απευθείας στον ιδιοκτήτη του σπιτιού.²⁵

Καταπολέμηση των διακρίσεων του στεγαστικού διαχωρισμού και άλλων μορφών αντιτσιγγανισμού στη στέγαση

Όπως αναφέρθηκε στην προηγούμενη έκθεση, οι Κύπριοι Ρομά ζουν σε ξεχωριστά περιβάλλοντα²⁶. Για την αντιμετώπιση των στεγαστικών αναγκών των Κύπριων Ρομά, το ΥΕ

²² Λόγω του ότι το Υπουργείο Εσωτερικών δεν ανταποκρίθηκε στο αίτημά μας να μας δώσει περισσότερες πληροφορίες για το πόσοι Ρομά αιτήθηκαν για παροχή χρήσης τουρκοκυπριακής περιουσίας στην Υπηρεσία Διαχείρισης Τουρκοκυπριακών Περιουσιών, δεν μπορούμε να δώσουμε καμιά σχετική πληροφορία.

²³ Δεν μπορούσαμε να συλλέξουμε περισσότερα στοιχεία σχετικά με τον αριθμό των σπιτιών που δόθηκαν στους Κύπριους Ρομά, επειδή το Υπουργείο Εσωτερικών δεν απάντησε στο αίτημά μας για παροχή πληροφοριών.

²⁴ Συνέντευξη με Ρομά στις 6.11.2018.

²⁵ Για περισσότερες πληροφορίες σχετικά με το σύστημα ΕΕΕ μπορείτε να βρείτε στη διεύθυνση: <https://bit.ly/2KMtHUm> (Ανακτήθηκε στις 20 Ιανουαρίου 2019).

²⁶ Pelekani, C. & Symeou, L. (2018), Civil society monitoring report on implementation of the national Roma integration strategies in Cyprus; Focusing on structural and horizontal preconditions for successful implementation of the strategy. European Commission, DG Justice and Consumers. Διαθέσιμο στον δικτυακό

δημιούργησε δύο σχέδια στέγασης για τους Κύπριους Ρομά, ένα στη Λεμεσό και ένα στην Πάφο αποτελούμενο από 16 προκατασκευασμένες οικιστικές μονάδες εκτός Λεμεσού και 24 έξω από την Πάφο. Αυτές οι κατοικίες είναι εξοπλισμένες με βασικές παροχές, όπως πόσιμο νερό και ρεύμα, ηλιακούς θερμοσίφωνες, εγκατάσταση τηλεφωνικής γραμμής, αποχετευτικό σύστημα, κ.λ.π.²⁷.

Αυτή η πολιτική κατασκευής προκατασκευασμένων οικιστικών μονάδων για τους Ρομά σε απομονωμένες περιοχές με περιορισμένη πρόσβαση στις δημόσιες υπηρεσίες προωθεί πρακτική de facto διαχωρισμού²⁸. Ως αποτέλεσμα, οι Κύπριοι Ρομά ζουν σε γκέτο και εξακολουθούν να περιθωριοποιούνται από την υπόλοιπη κοινωνία.

τόπο: <https://cps.ceu.edu/sites/cps.ceu.edu/files/attachment/basicpage/3034/rcm-civil-society-monitoring-report-1-cyprus-2017-eprint-fin.pdf>

²⁷ Ό.π.

²⁸ Έκθεση της ECRI για την Κύπρο, Διαθέσιμο στον δικτυακό τόπο: <https://rm.coe.int/fifth-report-on-cyprus-greek-translation-/16808b563d> (Ανακτήθηκε στις 9 Νοεμβρίου 2018).

ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΩΝ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΓΙΑ ΤΗΝ ΥΓΕΙΑ ΤΩΝ ΡΟΜΑ

Εξασφάλιση ισότιμης πρόσβασης στις δημόσιες υπηρεσίες υγειονομικής περίθαλψης

Το Υπουργείο Υγείας (Υ.Υ.) διαχειρίζεται τη δημόσια υγειονομική περίθαλψη στην Κύπρο. Το Υπουργείο τοποθετεί τους ασθενείς σε τρεις κατηγορίες με βάση το εισόδημα, τις χρόνιες ασθένειες και τον αριθμό των παιδιών, τα άτομα που λαμβάνουν δωρεάν θεραπεία, εκείνους που καταβάλλουν μειωμένα τέλη και εκείνους που πληρώνουν όλο το ποσό²⁹.

Οι ιατρικές κάρτες εκδίδονται σε Κύπριους και πολίτες της ΕΕ που διαμένουν μόνιμα στην Κύπρο³⁰. Νέοι κανονισμοί για τις δημόσιες νοσοκομειακές υπηρεσίες, κριτήρια εισοδήματος για έκδοση καρτών, νέες χρεώσεις για φαρμακευτικά προϊόντα και εργαστηριακές εξετάσεις, κ.λ.π. εισήχθησαν τον Αύγουστο του 2013³¹. Από τότε, όλοι οι πολίτες που επωφελούνται από την υγειονομική περίθαλψη πληρώνουν 3 ευρώ για επίσκεψη σε γενικό ιατρό και 6 ευρώ για επίσκεψη σε ειδικό. Επιπλέον, καταβάλλουν τέλος 0,5 ευρώ για κάθε φαρμακευτικό προϊόν και 0,5 ευρώ για κάθε αιματολογική εξέταση, με μέγιστη χρέωση 10 ευρώ στο σύνολο των φαρμάκων ή στο σύνολο των αιματολογικών εξετάσεων³².

Οι περισσότεροι Κύπριοι Ρομά που ζουν στη ΚΔ έχουν ιατρικές κάρτες και επισκέπτονται το Δημόσιο Νοσοκομείο. Ωστόσο, όταν πρόκειται για σοβαρά ζητήματα υγείας, λόγω της δυσκολίας επικοινωνίας με τους γιατρούς και το προσωπικό, πολλοί Κύπριοι Ρομά επιλέγουν τα νοσοκομεία και τις κλινικές στις κατεχόμενες περιοχές του ΚΔ (Συνεντευξιαζόμενος 1)³³.

Ο εκπρόσωπος του Υ.Υ., ο οποίος είναι και ο υπεύθυνος επικοινωνίας για το Υ.Υ. σε θέματα που αφορούν τα δικαιώματα των Ρομά σε παροχές υγειονομικής περίθαλψης, μας ενημέρωσε ότι το Υ.Υ. καταβάλλει προσπάθειες έτσι ώστε οι ευάλωτες πληθυσμιακές ομάδες εξασφαλίσουν πρόσβαση σε υπηρεσίες φροντίδας. Διεξάγονται διάφορες ενέργειες για να στοχεύσουν σε ευάλωτες ομάδες, συμπεριλαμβανομένων των Ρομά, λαμβάνοντας υπόψη την προστασία των ανηλίκων, την καταπολέμηση της εκμετάλλευσης και την προστασία της μητρότητας (Συνεντευξιαζόμενος 12).

Όπως συμβαίνει με όλους τους πολίτες, το Υ.Υ. παρέχει δωρεάν το βασικό πρόγραμμα εμβολιασμού. Οι μητέρες, οι οποίες ανήκουν σε ευάλωτες πληθυσμιακές ομάδες ενθαρρύνονται να επισκέπτονται κέντρα μητρότητας, όπου λαμβάνουν πληροφορίες και συμβουλές από επαγγελματίες του τομέα της υγείας, τόσο για την προσωπική τους υγεία όσο και για την υγεία των παιδιών τους. Επίσης, τα παιδιά Ρομά που φοιτούν σε δημόσια σχολεία στη ΚΔ παρακολουθούνται μέσω της σχολικής υγειονομικής υπηρεσίας, ενώ Κύπριοι Ρομά είναι συνήθως κάτοχοι ιατρικής ταυτότητας και παρακολουθούνται στο δημόσιο νοσοκομείο.

Σε επικοινωνία με τον επισκέπτη υγείας του δημοτικού σχολείου στη Λεμεσό (Συνεντευξιαζόμενος 8) ενημερωθήκαμε ότι οι περισσότεροι Κύπριοι Ρομά πάνε στο παλιό νοσοκομείο για να εμβολιαστούν και να εμβολιάσουν τα παιδιά τους.

²⁹ Health care of Cyprus, Διαθέσιμο στον δικτυακό τόπο: <http://www.expatarrivals.com/europe/cyprus/healthcare-cyprus> (Ανακτήθηκε στις 23 Ιανουαρίου 2019)

³⁰ Υπουργείο Υγείας, Διαθέσιμο στον δικτυακό τόπο: <https://www.moh.gov.cy/moh/moh.nsf/All/FD0134CDED1D026243257A37002C2C47?OpenDocument> (Ανακτήθηκε στις 23 Ιανουαρίου 2019)

³¹ Ό.π.

³² Ό.π.

³³ Συνέντευξη με Ρομά στις 6.11.2018.

Καταπολέμηση των διακρίσεων και του αντιτσιγγανισμού στην υγειονομική περίθαλψη

Δεν υπάρχουν τεκμήρια για οποιαδήποτε μορφή ρατσισμού και αντιτσιγγανισμού στην υγειονομική περίθαλψη. Όπως αναφέρθηκε σε συνέντευξη με αρμόδιο λειτουργό, δεν έχουν ληφθεί συγκεκριμένα μέτρα ειδικά για τους Ρομά (Συνεντευξιαζόμενος 12).

Ωστόσο, η υγεία των περιθωριοποιημένων Ρομά που ζουν σε συνθήκες φτώχειας απειλείται από τις συνθήκες υγιεινής στους οικισμούς, κυρίως λόγω της έλλειψης πρόσβασης στο νερό³⁴. Αυτό οδηγεί σε έλλειψη καθαριότητας και υγιεινής.

Αντιμετώπιση των αναγκών των πιο ευάλωτων ομάδων μεταξύ των οποίων και οι Ρομά

Το Τμήμα Ιατρικών Υπηρεσιών και Υπηρεσιών Δημόσιας Υγείας (ΙΥ & ΥΔΥ) προσφέρουν γενικά προγράμματα πρόληψης και θεραπείας μολυσματικών ασθενειών, υπηρεσίες εμβολιασμών, αξονικές τομογραφίες, ιατρικές εξετάσεις, προγράμματα για την καταπολέμηση του καπνίσματος και ενημέρωσης σχετικά με την σεξουαλική και αναπαραγωγική υγεία και την ψυχολογική υποστήριξη. Δυστυχώς, δεν υπάρχουν ειδικά μέτρα για τους Ρομά³⁵.

Το γεγονός ότι δεν παρέχονται συγκεκριμένα μέτρα και προγράμματα για τους Κύπριους Ρομά δυσχεραίνει την πρόσβαση των Ρομά στην υγειονομική περίθαλψη, γεγονός που θα απαιτούσε περαιτέρω διερεύνηση.

³⁴ Οι συγγραφείς επισκέφθηκαν την περιοχή των Πολεμιδιών και μίλησαν με τους Κύπριους Ρομά που ζουν εκεί σχετικά με τη ζωή τους και την κατάστασή τους.

³⁵ Έκθεση της ECRJ για την Κύπρο (2016)18, Διαθέσιμο στον δικτυακό τόπο: <https://rm.coe.int/fifth-report-on-cyprus-greek-translation-/16808b563d>

ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

Το ΥΠΠΑΝ παρέχει δωρεάν εκπαίδευση σε όλα τα παιδιά, σε όλες τις βαθμίδες (πρωτοβάθμια, δευτεροβάθμια εκπαίδευση, Σύστημα Τεχνικής και Επαγγελματικής Εκπαίδευσης και Κατάρτισης (ΣΤΕΕΚ)). Η φοίτηση είναι υποχρεωτική μέχρι την ηλικία των 15 ετών³⁶. Τα παιδιά Ρομά εγγράφονται σε ελληνοκυπριακά σχολεία, όπως και τα υπόλοιπα παιδιά σε αυτή την ηλικία. Τόσο από την πλευρά του ΥΠΠΑΝ αλλά και από την πλευρά των κοινωνικών υπηρεσιών γίνονται προσπάθειες να ενημερώνουν τις οικογένειες Ρομά για τη σημασία της μετάβασης στο σχολείο και των ωφελημάτων ζωής των παιδιών Ρομά μέσω της σχολικής φοίτησης. Τα τελευταία χρόνια παρατηρείται αυξανόμενη τάση ένταξης των Ρομά στην προσχολική και δημοτική εκπαίδευση, καθώς το ποσοστό εγκατάλειψης του σχολείου και στις δυο βαθμίδες εκπαίδευσης φαίνεται να μειώνεται. Ωστόσο, κατά τη μετάβαση των παιδιών Ρομά στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση, λίγα παιδιά τα βγάζουν εις πέρας, με αποτέλεσμα να εγκαταλείπουν το σχολείο. Όσον αφορά την τριτοβάθμια εκπαίδευση, μέχρι στιγμής πολύ λίγα παιδιά έχουν φοιτήσει και αυτές είναι περιπτώσεις μικτών γάμων με Ελληνοκύπριους.

Βελτίωση της πρόσβασης στην ποιοτική προσχολική εκπαίδευση και φροντίδα

Οι συνηθέστεροι παράγοντες που οδηγούν τους Κύπριους Ρομά να μην στείλουν τα παιδιά τους στην προσχολική εκπαίδευση είναι κυρίως η έλλειψη εμπιστοσύνης (Συνεντευξιαζόμενος 6). Θεωρούν, επίσης, ότι τα παιδιά τους είναι ακόμα πολύ μικρά για να πάνε σχολείο και πρέπει να τα φροντίσουν μέχρι να γίνουν 5 ή 6.³⁷ Κάποιοι Κύπριοι Ρομά, παρόλο που ενημερώνονται ότι μπορούν να γράψουν τα παιδιά τους ακόμη και σε ηλικία των 3 χρόνων επιλέγουν να μην τα γράψουν από τόσο μικρή ηλικία, αλλά να τα γράψουν στην τελευταία τάξη της προσχολικής εκπαίδευσης ή να μην τα γράψουν καθόλου, για να τα στείλουν απευθείας στο δημοτικό. (Συνεντευξιαζόμενος 7).

Σε τέτοιες περιπτώσεις, τα παιδιά Ρομά όταν μεταβούν απευθείας στο δημοτικό αντιμετωπίζουν δυσκολίες προσαρμογής στο σχολείο και στην τάξη, ειδικά στην αρχή του σχολικού έτους. Χρειάζεται αρκετός χρόνος και προσπάθεια από το διευθυντή του σχολείου και από τους εκπαιδευτικούς, για να βοηθήσουν τα παιδιά Ρομά να ενταχθούν ομαλά και να δεχτούν το νέο τους περιβάλλον και συμμαθητές. Είναι σημαντικό να λαμβάνονται άμεσα μέτρα έτσι ώστε να λύνονται άμεσα προβλήματα εγγραφών, ένταξης και παραμονής τους στο σχολείο. Οι μηχανισμοί έγκαιρης παρέμβασης θα μπορούσαν να συμβάλουν στην χωρίς προβλήματα προσαρμογή τους στο σχολείο πριν τα παιδιά Ρομά μεταβούν από την προσχολική στη δημοτική εκπαίδευση. Επιπλέον, πρέπει να ενισχυθεί η στενότερη και συστηματική συνεργασία μεταξύ των εκπαιδευτικών των τάξεων, των γονέων και των διευθυντών των σχολείων και από τις δυο βαθμίδες.

Βελτίωση της ποιότητας της εκπαίδευσης μέχρι το τέλος της υποχρεωτικής σχολικής φοίτησης

Το ΥΠΠΑΝ έχει κάνει ουσιαστική πρόοδο όσον αφορά τις προσπάθειες ένταξης των Κυπρίων Ρομά καθώς τα τελευταία χρόνια έχει λάβει στοχευμένες δράσεις με στόχο τη βελτίωση της κατάστασης των Κυπρίων Ρομά ειδικότερα. Πιο συγκεκριμένα, το ΥΠΠΑΝ έχει αναπτύξει δύο δράσεις που αφορούν τους Ρομά. Η πρώτη είναι η υλοποίηση του προγράμματος εκμάθησης και διατήρησης της γλωσσικής ποικιλίας Κουρπέτσια/Κουρπέτικα, που είναι η μητρική γλώσσα των Κύπριων Ρομά. Το πρόγραμμα ονομάζεται "Γλώσσα, Πολιτισμός και Παραδόσεις των Ρομά". Τα μαθήματα διδάσκονται από το 2013 και διαρκούν 90 λεπτά την εβδομάδα για 24 εβδομάδες. Στόχος του συγκεκριμένου προγράμματος είναι η ευαισθητοποίηση των μαθητών σχετικά με τη μητρική τους γλώσσα, καθώς και η προώθηση της ιστορίας και

³⁶ Ό.π.

³⁷ Συνέντευξη από εκπροσώπους Ρομά στις 12 Νοεμβρίου 2018.

γλωσσικής ποικιλίας Κουρπέτσια/Κουρπέτικα και πολιτισμού των Ρομά. Οι μαθητές αναμένεται να διαβάζουν, να μιλούν και να κατανοούν τη γλώσσα τους, να βελτιώσουν την κριτική τους σκέψη και να σκέφτονται την πολιτιστική και γλωσσική τους ταυτότητα. Έτσι, τα παιδιά Ρομά της Κύπρου μπορούν να ενισχύσουν την ικανότητά τους να υπερασπίζονται τα δικαιώματά τους ως πολίτες της ΚΔ, να υπερασπίζονται την ταυτότητα, τον πολιτισμό και την παράδοσή τους.³⁸ Το Πρόγραμμα ξεκινά κάθε χρόνο το Νοέμβριο και τελειώνει τον Μάιο. Κάθε χρόνο εγγράφονται περίπου 10 παιδιά Ρομά μετά από έγκριση των γονέων τους. Ο εκπαιδευτικός χωρίζει τους μαθητές ανάλογα με το επίπεδό τους. Λόγω του ότι οι περισσότεροι Ρομά δεν μπορούν να γράψουν και να διαβάσουν ούτε στα ελληνικά ούτε στα τουρκικά, ο εκπαιδευτικός βρίσκει διαφορετικούς τρόπους για να κάνει το μάθημα ελκυστικό και πιο αποδοτικό και αποτελεσματικό. Για τους μαθητές που είναι γραμμένοι σε χαμηλότερο επίπεδο ο εκπαιδευτικός εργάζεται περισσότερο με τη χρήση εικόνων και τεχνολογίας. Η χρήση ηλεκτρονικών παιχνιδιών³⁹ βοηθά τους μαθητές Ρομά να μάθουν για τον πολιτισμό, την ιστορία και τη γλώσσα τους με πιο απλό και παραγωγικό τρόπο.

Η δεύτερη δράση βασίζεται στην αντίληψη ότι η εκμάθηση της επίσημης γλώσσας του κράτους, δηλαδή της ελληνικής γλώσσας, θα είναι σημαντική για τους Κύπριους Ρομά, για να αντιμετωπίσουν τα προβλήματα αναλφαβητισμού. Το ΥΠΠΑΝ πρότεινε δωρεάν διδασκαλία ελληνικών για τους Ρομά και για όλες τις ευάλωτες ομάδες και μετανάστες.

Οι Κύπριοι Ρομά επωφελούνται επίσης μέσω οριζόντιων πολιτικών και μέτρων που εφαρμόζει το ΥΠΠΑΝ, που στοχεύουν στην πλήρη ένταξη όλων των περιθωριοποιημένων και ευάλωτων ομάδων στο σχολικό περιβάλλον⁴⁰. Η πιο σημαντική δράση ήταν μέσω των Ζωνών Εκπαιδευτικής Προτεραιότητας (ΖΕΠ). Τα σχολεία με συγκριτικά μεγάλο αριθμό παιδιών Ρομά συμπεριλήφθηκαν αρχικά στο πλαίσιο αυτής της πρωτοβουλίας από το 2007 έως το 2014. Το 2015 εγκαινιάστηκε από το ΥΠΠΑΝ⁴¹ ένα νέο πρόγραμμα δράσης που χρηματοδοτείται από το ΕΚΤ με τίτλο «Δράσεις για την κοινωνική και σχολική ένταξη» (ΔΡΑ.Σ.Ε)⁴². Το πρόγραμμα ΔΡΑ.Σ.Ε περιλαμβάνει τόσο το Δημοτικό Σχολείο Αγίου Αντωνίου όσο και το Γυμνάσιο Αγίου Αντωνίου, τα δύο σχολεία με τον μεγαλύτερο αριθμό παιδιών Ρομά που διαμένουν στις περιοχές που ελέγχονται από τη ΚΔ. Το ΔΡΑ.Σ.Ε είναι ένα συγχρηματοδοτούμενο πρόγραμμα: το 85 % καλύπτεται από το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο και το 15% από εθνικούς πόρους και απευθύνεται σε ευάλωτες πληθυσμιακές ομάδες. Όπως μας ενημέρωσε ο συνεντευξαζόμενος από το ΥΠΠΑΝ,

«Οι στόχοι του ΔΡΑ.Σ.Ε είναι η υποστήριξη των οικονομικά ασθενέστερων ομάδων του πληθυσμού, η ενίσχυση της κοινωνικής συνοχής, η μείωση του κινδύνου κοινωνικής περιθωριοποίησης και αποκλεισμού, η βελτίωση των μαθησιακών αποτελεσμάτων και η μείωση της σχολικής αποτυχίας και παραβατικότητας και της πρόωρης εγκατάλειψης του σχολείου. Επίσης, μέσω του ΔΡΑ.Σ.Ε υπάρχει άμεση υποστήριξη των μαθητών και των οικογενειών τους, καθώς επίσης μέσω αυτού του προγράμματος υπάρχει ο στόχος της ενίσχυσης των μαθητών υψηλού κινδύνου, οι οποίοι μπορεί να παραμένουν λειτουργικά αναλφάβητοι».

Επιπλέον, το ΔΡΑ.Σ.Ε προσφέρει δωρεάν προγράμματα δημιουργικής απασχόλησης και ενισχυτικά μαθήματα τόσο το πρωί όσο και το απόγευμα. Επίσης, παρέχει υπηρεσίες

³⁸ Pelekani, C. (2018), *Gurbetties and their language Gurbetcha*. (Αδημοσίευτη Διδακτορική Διατριβή). Πανεπιστήμιο Κύπρου, Λευκωσία, Κύπρος.

³⁹ Παραδείγματα ηλεκτρονικών παιχνιδιών που σχεδιάστηκαν από την εκπαιδευτικό και χρησιμοποιούνται κατά τη διάρκεια των μαθημάτων. Για το επίπεδο Α1.1 <https://www.cram.com/flashcards/games/stellar-speller/gurbetcha2-4649984> και για το επίπεδο Α1.2 <https://www.cram.com/flashcards/games/jewel/gurbetcha2-4649984>

⁴⁰ 4η περιοδική έκθεση της Κυπριακής Δημοκρατίας, *Διαθέσιμο στον δικτυακό τόπο*: <https://bit.ly/2XPDE72> (Ανακτήθηκε στις 10 Ιουνίου 2019).

⁴¹ EACEA National Policies Platform, 4.4 Inclusive programmes for young people, *Διαθέσιμο στον δικτυακό τόπο*: <https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/en/content/youthwiki/44-inclusive-programmes-young-people-cyprus> (Ανακτήθηκε στις 15 Ιουλίου 2018).

⁴² ΥΠΠΑΝ, Ενημερωτικό δελτίο, 11 Μαρτίου 2016. *Διαθέσιμο στον δικτυακό τόπο*: <http://enimerosi.moec.gov.cy/archeia/1/ypp3831a> (Ανακτήθηκε στις 15 Ιουλίου 2018).

ψυχοκοινωνικής υποστήριξης. Αξίζει να σημειωθεί ότι τα παιδιά που πληρούν τα κοινωνικοοικονομικά κριτήρια λαμβάνουν μέρος και στο πρόγραμμα σίτισης του Υπουργείου για δωρεάν πρωινό (Συνεντευξιαζόμενος 13).

Ιδιαίτερη σημασία έχει η συμβολή του Ιδρύματος «Σοφία για τα Παιδιά», για τη σίτιση των παιδιών του Δημοτικού σχολείου Αγίου Αντωνίου στη Λεμεσό. Επίσης, λαμβάνονται ειδικά μέτρα για την στήριξη όλων των Τουρκοκυπρίων μαθητών καθώς επίσης, έχουν αναπτυχθεί νέα εκπαιδευτικά προγράμματα με δείκτες επιτυχίας και ικανότητας για όλα τα θέματα. Ιδιαίτερη έμφαση δίνεται στη διαφοροποίηση της διδασκαλίας σε τάξεις μικτής ικανότητας. Επίσης, μια βασική πολιτική του ΥΠΠΑΝ είναι η αντιρατσιστική πολιτική που στοχεύει στο σεβασμό της διαφορετικότητας, στην καταπολέμηση όλων των μορφών διακρίσεων και στη δημιουργία νοοτροπίας αποδοχής και αλληλεγγύης μεταξύ όλων των μαθητών στο σχολείο.

Παρά τα μέτρα που έλαβε το ΥΠΠΑΝ, η μετάβαση από την πρωτοβάθμια στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση παρουσιάζει ορισμένες δυσκολίες στους Κύπριους Ρομά. Μερικοί γονείς Ρομά δεν θέλουν να εγγράψουν τα παιδιά τους στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση κυρίως επειδή φοβούνται ότι τα παιδιά τους δεν θα ανταποκρίνονται στο επίπεδο της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, γιατί δεν είναι επαρκής η γνώση της ελληνικής γλώσσας και επίσης επειδή δεν υπάρχει ασφάλεια στο σχολείο (Συνεντευξιαζόμενος 1). Μερικοί Κύπριοι Ρομά δυσκολεύονται να προσαρμοστούν στο νέο σύστημα του γυμνασίου και προτιμούν να εγκαταλείψουν το σχολείο.

Έχουν διεξαχθεί αρκετές μελέτες στο δημοτικό σχολείο και μερικές στην κατώτερη δευτεροβάθμια εκπαίδευση όπου εκεί ολοκληρώνεται και η υποχρεωτική εκπαίδευση. Όλες αυτές οι μελέτες υπέδειξαν ότι οι γονείς Ρομά φαίνεται να μην έχουν έναν ουσιαστικό λόγο που θα ήθελαν να στέλνουν τα παιδιά τους στο σχολείο, καθώς ανησυχούν για τα παιδιά τους που μπαίνουν σε διαμάχες και συγκρούσεις με συμμαθητές τους. Αισθάνονται επίσης αποκλεισμένοι⁴³ και έτσι έχουν αρνητικές στάσεις απέναντι στην εκπαίδευση⁴⁴. Επιπλέον, οι Κύπριοι Ρομά φαίνεται ότι αντιμετωπίζουν ρατσιστικές διακρίσεις στο σχολικό περιβάλλον. Ο διαχωρισμός τους σε σχολεία με υψηλή συγκέντρωση μεταναστών, μειονοτήτων και Ελληνοκυπρίων από φτωχότερα υπόβαθρα, παρά την επίσημη πολιτική μη διαχωρισμού, ενισχύει την περιθωριοποίηση των Κυπρίων Ρομά. Η ανεπάρκεια των σχολικών προγραμμάτων σπουδών, η απουσία σχετικής κατάρτισης των εκπαιδευτικών, τα γλωσσικά εμπόδια των παιδιών Ρομά και η γενική αποτυχία του εκπαιδευτικού συστήματος να αναγνωρίσει την κουλτούρα των Ρομά και τη συμβολή τους στην κοινωνία, αποτελούν αρνητικούς παράγοντες που επιφέρουν κακές επιδόσεις των παιδιών Ρομά στο σχολείο⁴⁵.

Η πρωτοβάθμια εκπαίδευση των Κύπριων Ρομά έλαβε τη μεγαλύτερη προσοχή όχι μόνο σε εμπειρικές μελέτες όπως αυτές που προαναφέρθηκαν, αλλά και σε έργα και μελέτες

⁴³ Trimikliniotis, N. (2007). *Report on measures to combat discrimination. Directives 2000/43/EC and 2000/78/EC: Country Report*. Διαθέσιμο στον δικτυακό τόπο: file:///C:/Users/User/Downloads/doc1_7179_697391720.pdf

Symeou, L., Karagiorgi, Y., Roussounidou, E., & Kaloyirou, C. (2009). *Roma and their education in Cyprus: reflections on INSETRom teacher training for Roma inclusion*. *Intercultural Education*, 20(6), 511-521.

Theodorou, E. & Symeou, L. (2013). *Experiencing the same but differently: Indigenous minority and immigrant children's experiences in Cyprus*. *British Journal of Sociology of Education*, 34(3), 354-372.

⁴⁴ Symeou, L. (2015). "The educational and school inclusion of Roma in Cyprus and the SEDRIN partners' country consortium". Στους E. Friedman & V. A. Friedman (Εκδ.) *Romani Worlds: Academia, Policy and Modern Media*. European Academic Network on Romani Studies (σσ. 48-70). Cluj-Napoca: Romanian Institute for Research on National Minorities & Council of Europe. Διαθέσιμο στον δικτυακό τόπο: <http://romanistudies.eu/news/ebook-romani-worlds/>

Symeou, L. & Karagiorgi, Y. (2018). *Culturally aware but not yet ready to teach the 'Others': Reflections on a Roma education teacher training programme*. *Journal of Multicultural Education*, 12(4).

Trimikliniotis, N. & Demetriou, C. (2009). "The Cypriot Roma and the Failure of Education: Anti-Discrimination and Multiculturalism as a Post-accession Challenge", στο *The Minorities of Cyprus: Development Patterns and the Identity of the Internal-Exclusion*, N. Coureas & C. Demetriou (Εκδ.), Cambridge Scholars Publishing, Cambridge.

⁴⁵ Symeou, κ.ά. (2009). Symeou & Karagiorgi (2018).

παρέμβασης που έλαβαν χρηματοδότηση από εξωτερικούς φορείς, κυρίως από την ΕΕ. Τα προγράμματα αυτά χρηματοδοτήθηκαν σε διαφορετικές περιόδους από το 2009 και ολοκληρώθηκαν το 2016 και εφαρμόστηκαν από διάφορους φορείς και κέντρα με στόχο την κοινωνική ένταξη όχι μόνο των Κυπρίων Ρομά αλλά σε ορισμένες περιπτώσεις και άλλων περιθωριοποιημένων ομάδων. Επιπλέον, κάποια προγράμματα συνεργάστηκαν με ένα συγκεκριμένο σχολείο στη Λεμεσό (Δημοτικό σχολείο Αγίου Αντωνίου), δεδομένου ότι πρόκειται για το σχολείο με το μεγαλύτερο πληθυσμό μαθητών Ρομά στην Κύπρο. Το πρώτο πρόγραμμα ενδοϋπηρεσιακής κατάρτισης για την ενσωμάτωση των Ρομά (INSETRom)⁴⁶, στόχευε κυρίως στην κατάρτιση εκπαιδευτικών που εργάζονται με παιδιά Ρομά. Λόγω του γεγονότος ότι οι εκπαιδευτικοί δεν έχουν μόνιμο διορισμό σε ένα σχολείο (μέγιστο 7 έτη), νέοι εκπαιδευτικοί έρχονται στο σχολείο και δεν γνωρίζουν τι έχουν εφαρμόσει οι προηγούμενοι δάσκαλοι και τι δούλεψε με την εκπαίδευση παιδιών από ευάλωτες ομάδες. Το πρόγραμμα αυτό πρότεινε ένα ευέλικτο πρόγραμμα σπουδών για τους Ρομά και επεσήμανε ότι πρέπει να υποστηριχθεί μεγαλύτερη κατάρτιση των εκπαιδευτικών, για να συνεχιστούν παρόμοιες πρωτοβουλίες. Το σχέδιο πρότεινε ότι η κατάρτιση που ανταποκρίνεται στις ανησυχίες τόσο των εκπαιδευτικών όσο και των οικογενειών Ρομά μπορεί να έχει θετικό αντίκτυπο στην αποτελεσματικότητα και την επιτυχία της συγκεκριμένης κατάρτισης.

Ένα άλλο σχετικό πρόγραμμα χρηματοδοτούμενο από την ΕΕ ήταν το διετές (2012-2014) πρόγραμμα σχολικής εκπαίδευσης για την ένταξη των Ρομά (SEDRIN) και η εφαρμογή του στην Κύπρο, η οποία περιλάμβανε έρευνα για τον αποκλεισμό των παιδιών Ρομά από το σχολείο, για τις απόψεις των οικογενειών για το σχολείο και για τις ανάγκες των Ρομά γυναικών και για το εάν είναι σε θέση να στηρίξουν τα παιδιά τους για να εγγραφούν στο σχολείο και να τους στηρίξουν από την παιδική ηλικία, έτσι ώστε να επιτύχουν στη ζωή τους.

Το έργο «Σχολεία ως κοινότητες μάθησης στην Ευρώπη: Επιτυχείς Εκπαιδευτικές Δράσεις για όλους» (SEAS4ALL) και ένα δεύτερο έργο το οποίο ξεκίνησε από το Κέντρο Συμβουλευτικής Υποστήριξης των Οικογενειών και της Νεολαίας "Ηράκλειτος" σε συνεργασία με το Δήμο Κάτω Πολεμιδιών ήταν πέραν του σχολείου. Διερευνήθηκαν οι απόψεις και οι στάσεις των Ελληνοκυπρίων απέναντι στους Ρομά και τους Κύπριους Ρομά και διερευνήθηκαν θέματα σχετικά με τη σχολική φοίτηση των Ρομά και τις ανάγκες τους. Και τα δύο προγράμματα φαίνονταν χρήσιμα, δεδομένου ότι παρείχαν ευκαιρίες στους Κύπριους Ρομά (ιδιαίτερα στις γυναίκες) να εκφραστούν και να αναφερθούν στη ζωή, τον τρόπο ζωής τους και τα θέματα που αφορούν το σχολικό σύστημα, την υγεία, την ανεργία, κ.λ.π. Παρά το γεγονός ότι το πρόγραμμα έχει τελειώσει, το Κέντρο Συμβουλευτικής Υποστήριξης των Οικογενειών και της Νεολαίας «Ηράκλειτος» συνεχίζει να επισκέπτεται τον οικισμό στα Πολεμίδια και να τους προσφέρει στήριξη.

Στήριξη της δευτεροβάθμιας και τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, ιδίως για επαγγέλματα με υψηλή ζήτηση στην αγορά εργασίας

Όπως αναφέρθηκε προηγουμένως, πολύ λίγα παιδιά έχουν φοιτήσει στην τριτοβάθμια εκπαίδευση και αυτές είναι περιπτώσεις μικτών γάμων με Ελληνοκύπριους. Μερικοί Κύπριοι Ρομά που φοιτούν στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση φέτος παρακολουθούν μαθήματα που προσφέρονται από το Δικοινοτικό Πολυδύναμο Κέντρο. Το Δικοινοτικό Πολυδύναμο Κέντρο από το 2006 προσφέρει ποικίλες υπηρεσίες σε όλους τους πολίτες, παρέχει συμβουλευτικές και υποστηρικτικές υπηρεσίες σε οικογένειες, νέους, παιδιά και ηλικιωμένους και προσπαθεί να λύσει διάφορα προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι Κύπριοι Ρομά στην περιοχή του Αγίου Αντωνίου. Λειτουργεί επίσης ως υποστηρικτική υπηρεσία που επιδιώκει να αποτελέσει

⁴⁶ Πρόγραμμα INSETRom. Για περισσότερες πληροφορίες μπορείτε να επισκεφτείτε την ιστοσελίδα: <http://www.iaie.org/insetrom/>

σύνδεση μεταξύ των διαφόρων υπηρεσιών και των κατοίκων της περιοχής. Το Κέντρο εκτελεί ορισμένες δραστηριότητες που προσφέρονται δωρεάν στους ενδιαφερόμενους⁴⁷.

Κατά τη διάρκεια της συνέντευξης που διεξήχθη με την κοινωνική λειτουργό και διευθύντρια του Δικοινοτικού Πολυδύναμου Κέντρου (Συνεντευξαζόμενος 9), τα μαθήματα παρέχονται μία φορά την εβδομάδα για 1,5 ώρα. Στα μαθήματα κομμωτικής και θεάτρου συμμετέχουν 10 παιδιά Ρομά και άλλοι νέοι. Σκοπός αυτών των μαθημάτων είναι η εκπαίδευσή τους, η απασχόληση ποιοτικού χρόνου και η παροχή συμβουλών.

Ένα άλλο τρέχον πρόγραμμα, το οποίο εγκρίθηκε από το ΥΠΠΑΝ, ονομάζεται «Πρόγραμμα Εναλλακτικού Κατοίκου». Το πρόγραμμα αυτό ξεκίνησε το σχολικό έτος 2016-2017 και συνεχίζεται μέχρι σήμερα. Τα παιδιά που δεν μπορούν να παρακολουθήσουν τα μαθήματα στο γυμνάσιο, επειδή δεν μπορούν να συμμορφωθούν με το νέο σχολικό περιβάλλον (μετάβαση από το δημοτικό σχολείο στο γυμνάσιο) συμμετέχουν σε αυτό το πρόγραμμα μετά την έγκριση του ΥΠΠΑΝ. Μέχρι στιγμής έχουν παρακολουθήσει το συγκεκριμένο πρόγραμμα τέσσερα παιδιά.

Το Δικοινοτικό Πολυδύναμο Κέντρο προσφέρει επίσης καλοκαιρινά προγράμματα στα παιδιά της γειτονιάς, συμπεριλαμβανομένων των παιδιών Ρομά. Το Κέντρο συνεργάζεται με όλη την κοινότητα της περιοχής Αγίου Αντωνίου καθώς και την τοπική κοινότητα των Ρομά και τους παρέχει βοήθεια και στήριξη. Λεπτομερείς πληροφορίες σχετικά με αυτό το πρόγραμμα δεν ήταν διαθέσιμες κατά τη διάρκεια της σύνταξης αυτής της έκθεσης.

Τέλος, ένα πρόσφατο πρόγραμμα που στοχεύει στους νέους Ρομά ονομάζεται PEER: Συμμετοχή, Εμπειρία και Ενδυνάμωση των νέων Ρομά, το οποίο υλοποιήθηκε το 2015-2016 με σκοπό να επιτρέψει στους νέους Ρομά να συνεργαστούν και να συμμετάσχουν σε δραστηριότητες που συνεπάγονται μάθηση για έρευνα συμμετοχικής δράσης εντοπισμού των ζητημάτων που τους αφορούν, την καλύτερη κατανόηση των ζητημάτων με τη μάθηση από άλλους, την ανάλυση των ζητημάτων και τον προγραμματισμό της αλλαγής, την υλοποίηση του σχεδίου τους για την επίτευξη αλλαγής και την παρατήρηση και ανταλλαγή διδαγμάτων για το τι έχει επιτευχθεί. Οι αλλαγές είχαν ως στόχο οι νέοι Ρομά να εφαρμόσουν αλλαγές της δικής τους κατανόησης, λαμβάνοντας υπόψη τις απόψεις και τις δράσεις των συνομηλίκων τους, τις δικές τους και της ευρύτερης κοινότητάς τους ή τις ενέργειες και τις αποφάσεις των επαγγελματιών και πολιτικών.

Καταπολέμηση των διακρίσεων, του διαχωρισμού και άλλων μορφών αντιτσιγγανισμού στην εκπαίδευση

Έχουν σημειωθεί κάποιες βελτιώσεις όσον αφορά στα θέματα των διακρίσεων εις βάρος των μεταναστών αλλά και των Κυπρίων Ρομά και άλλων μειονοτήτων. Παρ' όλα αυτά, εκτός από το εξωσχολικό πρόγραμμα/μη υποχρεωτικό μάθημα «Γλώσσα, ιστορία και πολιτισμός των Ρομά» που διδάσκεται στο Δημοτικό Σχολείο Αγίου Αντωνίου Λεμεσού για τους Κύπριους Ρομά, δεν υπάρχουν άλλες συγκεκριμένες πολιτικές που να απευθύνονται σε αυτούς. Στην πράξη, η μεταρρύθμιση είναι αργή και αντιφατική και λίγα έχουν εφαρμοστεί όσον αφορά το περιεχόμενο της καταπολέμησης των διακρίσεων και της πραγματικής πολυπολιτισμικής εκπαίδευσης⁴⁸. Σε τοπικό επίπεδο, ορισμένα στοιχεία της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης και της σχετικής κατάρτισης των εκπαιδευτικών στην πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση έχουν εισαχθεί για να αντιμετωπίσουν ένα αυξανόμενο πολυπολιτισμικό περιβάλλον, αλλά αυτό είναι σε εμβρυακό ή τουλάχιστον σε πολύ πρώιμο στάδιο⁴⁹.

Η συνέντευξη που διεξήχθη με τον εκπρόσωπο του ΥΠΠΑΝ υπέδειξε ότι η αντιρατσιστική πολιτική του ΥΠΠΑΝ αποτελεί επίσης σημαντική αναφορά. Συγκεκριμένα, υπάρχει ένας Κώδικας Συμπεριφοράς κατά του Ρατσισμού και ένας Οδηγός για τη Διαχείριση και

⁴⁷ Pelekani, C. (2013) Teaching Greek Language as a Second Language (L2). Case study in teaching Greek to Roma women at Polemidia area, Limassol. Conference proceedings "Breaking classroom silences: Addressing difficult issues in education" p. 243.

⁴⁸ Trimikliniotis (2012).

⁴⁹ Ό.π.

Καταγραφή Ρατσιστικών Περιστατικών. Σε νομοθετικό επίπεδο, οι νέοι κανονισμοί που διέπουν τη λειτουργία των δημοσίων σχολείων δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης αναφέρονται ρητά στην απαγόρευση οποιασδήποτε μορφής διάκρισης και σεβασμού της διαφορετικότητας και της αξιοπρέπειας (διαφορετικότητας) κάθε παιδιού μεμονωμένα. Επιπλέον, οι νέοι κανονισμοί αναφέρουν ότι ένας από τους στόχους του συστήματος είναι να προετοιμάσει το παιδί για μια υπεύθυνη ζωή σε μια ελεύθερη κοινωνία (Συνεντευξιαζόμενος 13).

ΕΙΣΗΓΗΣΕΙΣ

Εργοδότηση

1. Το Τμήμα Εργασίας του Υπουργείου Εργασίας, Προνοίας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων (ΥΕΠΚΑ) θα πρέπει να αναπτύξει συστημικές πρακτικές και μέσα για την αξιολόγηση των δεξιοτήτων των ατόμων που αναζητούν εργασία, συμπεριλαμβανομένου και των Ρομά (που συνήθως δεν διαθέτουν δίπλωμα ή άλλη επίσημη απόδειξη των εργασιακών τους δεξιοτήτων) και ταυτόχρονα να καθορίσει ποιες τεχνικές, επαγγελματικές ή άλλες, δεξιότητες για την τοπική οικονομία του τομέα των μεγάλων υπηρεσιών θα πρέπει να κατέχουν οι εργαζόμενοι.
2. Το Τμήμα Εργασίας του ΥΕΠΚΑ θα πρέπει να υποστηρίξει την αυτοαπασχόληση και την επιχειρηματικότητα μεταξύ μειονεκτούντων ατόμων που αναζητούν εργασία, συμπεριλαμβανομένων των Ρομά, π.χ. μέσω μικροπιστώσεων, κατάρτισης στον τρόπο οργάνωσης μικρών επιχειρήσεων, κατάρτισης για διαφορετικές επιχειρηματικές δεξιότητες, κ.λ.π. ανάλογα με τις εκτιμώμενες ανάγκες και συνεχιζόμενες τάσεις και ανάγκες των τοπικών αγορών εργασίας.
3. Το Τμήμα Εργασίας του ΥΕΠΚΑ πρέπει να επανεκτιμήσει την πολιτική του για το ΕΕΕ και να το συνδέσει με την απασχόληση και την απασχολησιμότητα. Αυτά τα δύο πρέπει να αλληλοσυνδέονται, έτσι ώστε να ενισχύουν και να παρακινούν τους ανέργους να ενταχθούν στην αγορά εργασίας, για παράδειγμα επιτρέποντας ταυτόχρονα τη λήψη κοινωνικών εισοδημάτων και εισοδημάτων από την εργασία.

Στέγαση και βασικές δημόσιες υπηρεσίες

4. Το Υπουργείο Εσωτερικών θα πρέπει να επανεξετάζει πιο συχνά την κατάσταση των σπιτιών των Ρομά και τα σπίτια που βρίσκονται σε άθλιες συνθήκες θα πρέπει να επισκευάζονται εγκαίρως.
5. Το ΥΕ θα πρέπει να δώσει προτεραιότητα στην επίλυση των προβλημάτων στον οικισμό των Πολεμιδιών, όπου η σημερινή κατάσταση των σπιτιών και οι συνθήκες διαβίωσης των Κυπρίων Ρομά είναι χειρότερη σε σχέση με τις υπόλοιπες περιοχές και σπίτια στα οποία διαμένουν οι Κύπριοι Ρομά.
6. Το ΥΕ θα πρέπει να κάνει επιτόπια έρευνα προκειμένου να εντοπιστούν οι ανάγκες των Ρομά όσον αφορά τη στέγαση.
7. Οι νέες κατοικίες για τους Ρομά δεν θα πρέπει να παρέχονται σε ξεχωριστές, απομονωμένες περιοχές, αλλά σε περιοχές με το γενικό πληθυσμό, γεγονός που θα επιτρέψει την κοινωνική ένταξή τους και την αλληλεπίδρασή τους με την Ελληνοκυπριακή κοινότητα, καθώς επίσης θα βοηθήσει στην καλύτερη πρόσβαση σε δημόσιες υπηρεσίες και θέσεις εργασίας.

Επιπτώσεις των πολιτικών υγειονομικής περίθαλψης στους Ρομά

8. Το Υπουργείο Υγείας θα πρέπει να λάβει αποτελεσματικά μέτρα για να εξασφαλίσει ίση μεταχείριση των Ρομά στην πρόσβαση σε καθολικά διαθέσιμες υπηρεσίες υγειονομικής περίθαλψης. Για παράδειγμα, η παροχή μεταφραστών για τη διευκόλυνση της επικοινωνίας μεταξύ των ασθενών Ρομά και των ιατρών και των νοσοκόμων των υπηρεσιών του δημόσιου τομέα δημόσιας υγείας ή η μετάφραση όλων των εγγράφων του νεοσυσταθέντος ΓεΣΥ, από την ελληνική στην τουρκική γλώσσα, δεδομένου ότι η τουρκική είναι η δεύτερη επίσημη γλώσσα στην Κύπρο και ότι πολλοί Κύπριοι Ρομά μιλούν μόνο Τουρκικά και ελάχιστοι γνωρίζουν την Ελληνική.
9. Στοχοθετημένη ενημερωτική εκστρατεία μεταξύ του γυναικείου πληθυσμού Ρομά για θέματα εγκυμοσύνης, εργασίας και αντισύλληψης στη τουρκική γλώσσα.

10. Το ΥΥ θα πρέπει να βελτιώσει την πρόσβαση σε προγράμματα δωρεάν εμβολιασμού που απευθύνονται σε όλες τις ευάλωτες ομάδες, συμπεριλαμβανομένων των Κυπρίων Ρομά που ζουν σε περιθωριοποιημένες/απομακρυσμένες περιοχές.
11. Το ΥΥ θα πρέπει να προαγάγει τη γενική συνειδητοποίηση των ζητημάτων υγείας και υγειονομικής περιθάλψης στον πληθυσμό των Κυπρίων Ρομά.

Εκπαίδευση

12. Το ΥΠΠΑΝ θα πρέπει να λάβει αποτελεσματικότερα μέτρα για να εξασφαλίσει ότι όλοι οι φοιτητές Ρομά (κορίτσια και αγόρια) ολοκληρώνουν τουλάχιστον την υποχρεωτική εκπαίδευση. Στα μαθήματα χρησιμοποιούν εγχειρίδια στην ελληνική γλώσσα και το περιεχόμενο αυτών των εγχειριδίων δεν είναι κατάλληλο για το επίπεδο των μαθητών. Η απόκτηση κατάλληλων εγχειριδίων με επίκεντρο των αναγκών των Κυπρίων Ρομά, θα αυξήσει το ενδιαφέρον του μαθητή να μείνει στην τάξη και να ολοκληρώσει τουλάχιστον την υποχρεωτική εκπαίδευση. Επίσης, η κατάρτιση των εκπαιδευτικών μπορεί να διασφαλίσει την ανάπτυξη της πολυπολιτισμικής και διαπολιτισμικής εκπαίδευσης που σχετίζεται με τους Ρομά.
13. Το ΥΠΠΑΝ θα πρέπει να ενθαρρύνει μεγαλύτερη συμμετοχή των γονέων Ρομά και τη βελτίωση της συνεχιζόμενης επαγγελματικής ανάπτυξης των εκπαιδευτικών.
14. Το ΥΠΠΑΝ θα πρέπει να αναπτύξει περισσότερα μέτρα για να βοηθήσει στη μετάβαση μεταξύ μαθησιακών επιπέδων και να υποστηρίξει την απόκτηση δεξιοτήτων.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Cyprus case study report 1 Education Priority Zones (ZEP). Διαθέσιμο στον δικτυακό τόπο: https://blogs.sch.gr/?get_group_doc=1010/1390478199-FPA_CaseStudyCY1.pdf

Policy Measures of Cyprus for the Social Inclusion of Roma. Διαθέσιμο στον δικτυακό τόπο: https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/roma_cyprus_strategy_en.pdf

Τμήμα Εργασίας, Διαθέσιμο στον δικτυακό τόπο: http://www.mlsi.gov.cy/mlsi/dl/dl.nsf/dmlschemes_en/dmlschemes_en?OpenDocument (Ανακτήθηκε στις 20 Ιανουαρίου 2019)

EACEA. *National Policies Platform, 4.4 Inclusive programmes for young people*. Διαθέσιμο στον δικτυακό τόπο: <https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/en/content/youthwiki/44-inclusive-programmes-young-people-cyprus>

ECRI (2016). 5η έκθεση για την Κύπρο. Διαθέσιμο στον δικτυακό τόπο: <https://rm.coe.int/fifth-report-on-cyprus-greek-translation-/16808b563d>

ECRI, Διαθέσιμο στον δικτυακό τόπο: <https://rm.coe.int/government-comments-on-the-third-report-on-cyprus-greek-translation-/16808b5640> (Ανακτήθηκε στις 9 Νοεμβρίου 2018)

European Commission, *Roma Integration in Cyprus, Funding, strategy, facts and figures and contact details for national Roma contact points in Cyprus*, Διαθέσιμο στον δικτυακό τόπο: https://ec.europa.eu/info/policies/justice-and-fundamental-rights/combatting-discrimination/roma-and-eu/roma-integration-eu-country/roma-integration-cyprus_en (Ανακτήθηκε στις 9 Νοεμβρίου 2018).

4th Periodic Report of the Republic of Cyprus, *Framework convention for the protection of national minorities*, Διαθέσιμο στον δικτυακό τόπο: <https://bit.ly/2XPDE72> (Ανακτήθηκε στις 10 Ιουνίου 2019)

Health care of Cyprus, Διαθέσιμο στον δικτυακό τόπο: <http://www.expatarrivals.com/europe/cyprus/healthcare-cyprus> (Ανακτήθηκε στις 23 Ιανουαρίου 2019).

INSETRom project, Διαθέσιμο στον δικτυακό τόπο: <http://www.iaie.org/insetrom/>

Ιωακείμ, Σωκράτης, €480 το ελάχιστο εγγυημένο εισόδημα. Οι δικαιούχοι, τα κριτήρια και άλλες πρόνοιες, *Ant.com.cy*, 19 Ιουνίου 2014, Διαθέσιμο στον δικτυακό τόπο: <https://www.ant1.com.cy/news/oikonomia/article/83789/480-to-elaxisto-eggyhmeno-eisodhma-oi-di/> (Ανακτήθηκε στις 10 Μαΐου 2019).

Δήμος Λεμεσού, *Ενίσχυση της συμμετοχής των πολιτών σε διαδικασίες ανακύκλωσης*. Διαθέσιμο στον δικτυακό τόπο: <https://bit.ly/2KSSeHg> (Ανακτήθηκε στις 9 Ιουνίου 2019).

Υπουργείο Υγείας, Διαθέσιμο στον δικτυακό τόπο: <https://www.moh.gov.cy/moh/moh.nsf/All/FD0134CDEFD1D026243257A37002C2C47?OpenDocument> (Ανακτήθηκε στις 23 Ιανουαρίου 2019).

Mirrors - *Manual on combating antigypsyism through human rights education*. Διαθέσιμο στον δικτυακό τόπο: <https://rm.coe.int/1680494094> (Ανακτήθηκε στις 9 Νοεμβρίου 2018).

ΥΠΠΑΝ, *Ενημερωτικό Δελτίο*, 11 March 2016. Διαθέσιμο στον δικτυακό τόπο: <http://enimerosi.moec.gov.cy/archeia/1/ypp3831a> (Ανακτήθηκε στις 15 Ιουλίου 2018).

Πελεκανή, Χ. Εκπαιδευτικά παιχνίδια στα Κουρπέντικα, Παραδείγματα παιχνιδιών για A1.1 <https://www.cram.com/flashcards/games/stellar-speller/gurbetcha2-4649984> και για A1.2 <https://www.cram.com/flashcards/games/jewel/gurbetcha2-4649984>

- Πελεκανή, Χ. (2013). Διδασκαλία Ελληνικών ως δεύτερης ξένης γλώσσας. *Περιπτωσιακή μελέτη σε γυναίκες Ρομά στα Πολεμίδια, Λεμεσό. Πρακτικά Συνεδρίου "Breaking classroom silences: Addressing difficult issues in education"*
- Pelekani, C. (2018). *Gurbetties and their language Gurbetcha*. (Αδημοσίευτη Διδακτορική Διατριβή). Πανεπιστήμιο Κύπρου, Λευκωσία, Κύπρος.
- Pelekani, C. & Symeou, L. (2018), *Civil society monitoring report on implementation of the national Roma integration strategies in Cyprus; Focusing on structural and horizontal preconditions for successful implementation of the strategy*. European Commission, DG Justice and Consumers. Διαθέσιμο στον δικτυακό τόπο: <https://cps.ceu.edu/sites/cps.ceu.edu/files/attachment/basicpage/3034/rcm-civil-society-monitoring-report-1-cyprus-2017-eprint-fin.pdf>
- Policy Brief on Informal Entrepreneurship. Entrepreneurial Activities in Europe, Διαθέσιμο στον δικτυακό τόπο: <https://www.oecd.org/cfe/leed/Policy%20Brief%20on%20Informal%20Entrepreneurship%20Entrepreneurial%20Activities%20in%20Europe.pdf> (Ανακτήθηκε στις 20 Ιανουαρίου 2019).
- Psyllides, G., Cyprus Mail, <https://cyprus-mail.com/2017/08/23/probe-turkish-cypriot-property-fraud/>, 23 August, 2017 (Ανακτήθηκε στις 20 Ιανουαρίου 2019).
- Symeou, L. (2015). "The educational and school inclusion of Roma in Cyprus and the SEDRIN partners' country consortium". Στους Ε. Friedman & V. A. Friedman (Εκδ.) *Romani Worlds: Academia, Policy and Modern Media*. European Academic Network on Romani Studies (σσ. 48-70). Cluj-Napoca: Romanian Institute for Research on National Minorities & Council of Europe. Διαθέσιμο στον δικτυακό τόπο: <http://romanistudies.eu/news/ebook-romani-worlds/>
- Symeou, L. & Karagiorgi, Y. (2018). *Culturally aware but not yet ready to teach the 'Others': Reflections on a Roma education teacher training programme*. Journal of Multicultural Education, 12(4)
- Symeou, L., Karagiorgi, Y., Roussounidou, E., & Kaloyirou, C. (2009). *Roma and their education in Cyprus: reflections on INSETRom teacher training for Roma inclusion*. Intercultural Education, 20(6), 511-521.
- Theodorou, E. & Symeou, L. (2013). *Experiencing the same but differently: Indigenous minority and immigrant children's experiences in Cyprus*. British Journal of Sociology of Education, 34(3), 354-372.
- Trimikliniotis, N. (2007). *Report on measures to combat discrimination. Directives 2000/43/EC and 2000/78/EC: Country Report*. Διαθέσιμο στον δικτυακό τόπο: file:///C:/Users/User/Downloads/doc1_7179_697391720.pdf
- Trimikliniotis, N. (2012). *Discrimination on the ground of religion belief-Cyprus report*. Utrecht: Human European Consultancy.
- Trimikliniotis, N. & Demetriou, C. (2009). "The Cypriot Roma and the Failure of Education: Anti-Discrimination and Multiculturalism as a Post-accession Challenge", στο *The Minorities of Cyprus: Development Patterns and the Identity of the Internal-Exclusion*, N. Coureas & C. Demetriou (Εκδ.), Cambridge Scholars Publishing, Cambridge.
- Υπηρεσία Διαχείρισης Τουρκοκυπριακών Περιουσιών. Διαθέσιμο στον δικτυακό τόπο: http://www.moi.gov.cy/moi/tcp/tcp.nsf/home_en/home_en?openform
- UNCRC Policy Center (2016) *Policy paper. Cyprus, Hope for Children*. Διαθέσιμο στον δικτυακό τόπο: http://www.uncrcpc.org/news/doc_files/Policy%20Paper%20Cyprus_final_letterhead.pdf
- Ξιουρή, Σ. "Δράσε για τα ευάλωτα παιδιά", Εφημερίδα Σημερινή, 4 Μαρτίου, 2018, Διαθέσιμο στον δικτυακό τόπο: <http://www.sigmalive.com/simerini/news/491921/drase-gia-ta-evalota-paidia>

